

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Daniela Trunečková

***Single* ženy a muži současnosti:
definice a typologie *singles*
ve světle mediálních stereotypů**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: **Mgr. Marcel Tomášek**

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. 3. 2012

.....
Daniela Trunečková

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Marcelu Tomáškoví za odborné vedení a pomoc při psaní bakalářské práce. Současně děkuji své rodině a přátelům za trpělivost a podporu.

Obsah:

Úvod	5
1. Existující definice a typologie <i>singles</i>	7
2. Společensko-historický kontext objevení se <i>singles</i>	12
2.1 <i>Singles</i> na pozadí druhé demografické tranzice	12
2.2 Prosazování se <i>singles</i> v České republice	14
2.3 <i>Singles</i> v procesu individualizace společnosti	17
3. Měnicí se posuzování a chápání <i>singles</i>	19
3.1 <i>Singles</i> versus manželské páry aneb proč zůstávají sami?	23
4. Zastoupení <i>singles</i> v české populaci	27
4.1 Domácnosti jednotlivců	29
4.2 <i>Singles</i> podle vzdělání	31
5. Mediální a marketingová prezentace <i>nesezdaných</i>	33
5.1 Vliv médií a (stereo)typizace <i>singles</i>	33
5.2 Mediální prezentace <i>single</i> žen a mužů	35
5.3 Marketing pro <i>singles</i>	38
Závěr	40
Seznam odborné literatury a zdrojů	41
Seznam pramenů	44
Seznam příloh	45

Úvod

Samostatně žijící ženy a muži tvoří v současné době více jak třetinu české populace. Jedná se o rozsáhle obzvláště médii registrovanou skupinu, jež indikuje celkovou proměnu naší společnosti a její posun k individualizujícímu způsobu života. Politický zvrat a otevření prostoru po roce 1989 byly tehdejší mladou generací pocíťovány jako závan čerstvého vzduchu. Partnerský život se stal už pouze jednou z mnoha životních oblastí, ve kterých se mohl jedinec zcela svobodně rozhodovat a jednat. Lidé začali odkládat vstup do manželství a založení vlastní rodiny do vyššího věku a naopak častěji volili možnost studovat, cestovat, profesně či jinak se realizovat.

Dané téma jsem si zvolila zejména z toho důvodu, že se s *singles* setkávám ve svém každodenním životě, v okruhu rodiny i přátel. Z televizních obrazovek na mě doléhají obrazy mladých, pohledných, úspěšných a bezstarostných jedinců, kteří nemají nouzi o nápadníky, přesto jsou raději sami. Když se pak zamyslím nad *singles*, jak je znám ze svého blízkého okolí, nelze si nevšimnout jistých rozporů. Nepopírám, většinou jsou to atraktivní, zajímaví a samostatní lidé, kteří fakt, že jsou momentálně bez partnera/partnerky příliš neřeší – pokud se jich však zeptáte, zda by chtěli vztah a jednou třeba i vlastní rodinu, odpoví Vám, že ano, chtěli. Ekonomická situace *singles* také není vždy optimální, tak jak ji obvykle prezentují média. O mladých *singles* panuje představa, že jsou to především lidé s vyšším vzděláním, kteří tráví většinu času v zaměstnání a díky tomu mají i větší příjmy a v důsledku toho si mohou dovolit žít samostatně. Moje sestra Jana je absolventkou Právnické fakulty Univerzity Karlovy a nyní pracuje v úspěšné pražské advokátní kanceláři na pozici koncipienta. Je jí osmadvacet let, je dlouhodobě nezadaná a podle medializovaného modelového typu *singles* by už měla dávno žít ve vlastní domácnosti a pobírat nadstandardní plat. Ve skutečnosti stále bydlí u svých rodičů a určitě ne proto, že by se od nich nedokázala odpoutat, s koncipientským platem si zkrátka vlastní bydlení nemůže dovolit.

Tato auto-etnografická introspekce v rámci mé rodiny naznačuje, že se *singles* to nemusí být tak jednoznačné, jak by se mohlo zdát ve vztahu k obvyklým reprezentacím v médiích a veřejném prostoru šířeji. V následujícím textu provedu analýzu odborné literatury, typologií a definic a dalších konceptuálních charakteristik v ní obsažených ve vztahu k rychlému vývoji v České republice v souvislosti s rokem 1989. Cílem mé práce bude zjistit, nakolik se sociologická obec věnuje *singles* a zda jejich existující vymezení odpovídají reálnému stavu, neboli kým jsou *singles* na pozadí existujících typologií. V souvislosti s tím se zaměřím na

vznikající napětí mezi tím, jací *singles* skutečně jsou a tím, jak jsou prezentováni prostřednictvím marketingu a médií, neboť zde je pravděpodobný zdroj stereotypní a omezené představy veleúspěšné/ho *single* ženy nebo muže

Práce je rozdělena do pěti kapitol, které se dále člení na jednotlivé podkapitoly. První kapitola seznamuje se vstupními charakteristikami obvykle spojovanými s kategorií *singles*. Druhá kapitola se zabývá společensko-historickým kontextem, v jehož rámci docházelo k proměně intimních vztahů a změnám ve společnosti vedoucím k objevení se *singles*. Třetí kapitola pojednává o vývoji v chápání a posuzování *singles* ze strany většinové společnosti. Čtvrtá kapitola informuje o jejich ekonomické situaci a zastoupení v české populaci. Pátá kapitola se věnuje zobrazování *single* žen a mužů v médiích a v marketingové komunikaci a mechanismům vytváření a udržování zkratkovitých a stereotypních představ o *singles*.

1. Existující definice a typologie *singles*

Doslovný překlad pojmu *singles* do češtiny by mohl být pro české sociology a statistiky *nesezdaný*. Rozvedení či nesezdaní lidé s dětmi nejsou zvykově přiřazováni do této kategorie. V sociálních vědách se o *singles* hovoří jako o vyhraněné skupině. Do roku 1989 byla v statistických a kvantitativních šetřeních jediným rozlišovacím kritériem skutečnost, zda je člověk sezdáný či nesezdaný. V průběhu devadesátých let se však vytvořilo množství kategorií vyvracejících představu nesezdaných jakožto jednotné skupiny s odhalitelnou vnitřní strukturou. *Singles* dnes znamená celou řadu alternativních uspořádání vztahů s osobami druhého pohlaví. Jednotnou a univerzálně platnou definici tohoto pojmu v současnosti nenalezneme.

Odpovědi na otázku, kdo spadá pod toto hojně používané označení, se v odborné literatuře liší. Jan Jandourek pohlíží na život *singles* jako na alternativu k manželství, která je pro dané jedince z určitého důvodu výhodnější [2009: 119]:

„Pojem singles označuje jedince, kteří nechtějí vstupovat do manželství, protože jim život o samotě v zásadě vyhovuje. Motivací je především větší možnost věnovat se kariéře, osobním zálibám, vstupovat do více sexuálních vztahů. Druhou stránkou tohoto životního stylu jsou pocity osamocení a izolace.“

Podle jeho definice představuje život bez stálého partnera/partnerky v podstatě dobrovolnou volbu životního stylu, jež vítězí nad tradičními výhodami manželství. Ženy a muži odkládají vstup do manželství a založení rodiny, jelikož jim právě tyto kroky brání v seberealizaci a osobním růstu.

Podobný postoj k této problematice zaujímají psychologové Hartl a Hartlová, podle nichž k *singles* patří ti „jedinci žijící ze svobodného rozhodnutí osaměle, velmi často s pravidelnými sexuálními kontakty, kteří jsou přesvědčeni o výhodách života bez závazků“ [2009: 538].

Motivy života *singles* jako jsou budování kariéry, dostatek času na své záliby a koníčky či pestrý sexuální život, na něž poukazují oba předchozí výklady, však podle sociologa Tomáška mohou být naopak vnímány jako „celá řada zástupných činností a aktivit kompenzující chybějící partnerské vztahy“ [2004: 19]. Radimská a Tomášek definují kategorii *singles* jako „relativně

mladé lidi mezi 25 až 40 lety, kteří se více méně dobrovolně rozhodli žít po delší dobu bez partnera, aby mohli rozvíjet jiné než rodinné strategie“ [2003: 10].

Samozřejmě ne všichni *singles* jimi zůstávají nebo určitá skupina změní tento svůj stav. Považovat *singles* za jedince jednoznačně zavrhuující instituci manželství je tedy mylné, neboť většina z nich hodnotí svůj stav jako dočasný a v blízké budoucnosti počítají se vstupem do manželství [Tomášek 2003]. Je však nutné podotknout, že se zvyšujícím se věkem se tyto šance snižují, jelikož se současně snižuje schopnost jedinců přizpůsobit se druhému a čím déle je člověk sám, tím větší má posléze nároky na svého partnera¹ [Tomášek 2006].

Všechny definice mají společné to, že hovoří o *singles* jako o lidech bez stálého partnera. Jedná se o základní problém definice *singles* v české odborné terminologii v současnosti. Lze říci, že česká sociologie rodiny se *singles* nezabývá a zůstává uzavřena v tradičních rodinných kruzích. Zde vzniká určitý rozpor, neboť *singles* také udržují blízké a intimní partnerské vztahy, které si zasluhují být předmětem výzkumů. V centru zájmu by tak měla být především otázka prožívání intimity, sociologie rodiny se však stále zabývá pouze reprodukcí. Stereotypní tradiční definice *singles*, pouze jako těch *nesezdaných a nekohabitujiících*, je tedy nekoherentní a neodpovídající současným realitám. Je nutno podotknout, že většina z nich není úplně sama a participuje na určitém druhu vztahu. Tato skutečnost vzešla z výzkumu realizovaného prostřednictvím 39 hloubkových rozhovorů v České republice (v letech 2003-2004), z nichž vyšlo najevo, že přestože účastníci sami sebe charakterizovali jako *singles*, většina z nich udržovala nějakou formu intimního vztahu (často i dlouhodobého). Tomášek uvádí pro české prostředí tyto klíčové kategorie alternativních vztahů, jež kompenzují chybějící tradiční dlouhodobé manželské a kohabitační vztahy [2004: 16-19]:

- 1) *vztah se ženatým/vdanou*
- 2) *„víkendové manželství“²*
- 3) *vztah na dálku a nárazový vztah (tzv. na jednu noc)*
- 4) *otevřený vztah³*

¹ Právě „vzrůstající věk s sebou nese poznání a zkušenosti ztěžující „romantickou zamilovanost“ jako východisko pro vztah“ [Tomášek 2006: 93].

² *Living Apart Together*, v překladu „odděleně, ale spolu“. Jedná se o formu intimního soužití muže a ženy, ve kterém si obě strany zachovávají vlastní domácnost i hospodaření. Bydlí odděleně, ale *patří k sobě* a jejich okolí o tom ví [Rabušic 2001].

³ Na základě dohody mezi partnery nevylučuje intimní vztah s jinými partnery [Tomášek 2004].

5) „přítel/přítelkyně do nepohody“⁴

6) „hra na dokazování si“⁵

7) rozvíjení vztahů s rodinnými příslušníky

Autorky Hertel a Schütz [2005 prostřednictvím Drotován, Bleha 2008], přistupují k *singles* jako k vzájemně se překrývajícím skupinám nahlíženým z různých pohledů. První a zároveň nejširší pojetí zahrnuje osoby svobodné, rozvedené a ovdovělé, druhé pojetí se zabývá kontrastem mezi lidmi žijícími bez partnera a těmi v partnerském vztahu a poslední přístup pohlíží na svobodný stav pouze jako na přechodnou fázi v životě jedince, který přestože v současné době partnera nemá, očekává nějaký romantický vztah v budoucnu - nejedná se tedy o životní styl. Drotován a Bleha nepovažují toto členění *singles* za vhodné vzhledem k nemožnosti přesného rozlišení skutečnosti, pro kterou část se stává svobodný stav trvalým východiskem a pro kterou pouze dočasným [2008]. Tomášek zastává obdobný názor, tedy že zůstává otázkou, „do jaké míry se jedná u těchto aktérů o plánovanou životní strategii, a do jakého stupně jde o nezáměrnou a příležitostnou situaci či improvizovanou reakci na rychle se měnící český transformační kontext (včetně vstupu do EU) a pouhé čekání na vhodný okamžik pro tradiční partnerský a rodinný vztah“ [2004: 18].

Obsah kategorie *singles* se v průběhu historie výrazně měnil. V 70. a 80. letech 20. století byli za *singles* považováni i lidé žijící v dlouhodobém nesezdaném soužití včetně osob praktikujících určitou otevřenější formu soužití. Právě z míry otevřenosti vztahu vychází ve své kategorizaci Staples [1981: 44 prostřednictvím Tomášek 2003: 226-227]:

1) *free-floating unattached* – zahrnuje osoby bez závazků, praktikující náhodné schůzky (nejčastější typ);

2) *open-coupled relationship* – otevřený vztah – osoby udržující relativně stálý vztah, ovšem nejsou vyloučeny další sexuální a romantické vztahy mimo tento pár;

3) *close-couple relationship* – uzavřený vztah – vztah založený na vzájemném uspokojování sexuálních a romantických potřeb;

⁴ Přátelské vztahy soustředěné na sexuální sféru [Tomášek 2004].

⁵ Jedinec si touto cestou dokazuje zájem opačného pohlaví a ujišťuje se, že pokud by vztah chtěl mít, měl by ho [Tomášek 2004].

4) *singles v jedné domácnosti* – patří sem osoby zasnoubené či plánující společné soužití;

5) *accomodationalist* – osoby vedoucí dočasně či trvale život bez partnera, typický pro starší osoby.

Autorem další typologie, která je zaměřena na rozlišení, zda je životní styl osoby žijící *single* alternativou dobrovolnou či nikoli a zda se jedná o alternativu dočasnou nebo stabilní je Stein [1981: 10-12 prostřednictvím Tomášek 2003: 227]:

1) *dobrovolní dočasní* – mladí, doposavad nesezdaní a rozvedení, kteří manželství nezavrhují, ale právě teď mají jiné priority;

2) *dobrovolní stabilní* – lidé, kteří si svůj nesezdaný stav zvolili dobrovolně a jsou s ním spokojeni; zahrnuje osoby kohabituující⁶ i osoby, které jsou vyloučeny z manželství (kněží, členové a členky náboženských řádů);

3) *nedobrovolní dočasní* – lidé, kteří nejsou spokojeni se svým *singlovstvím* a intenzivně hledají partnera;

4) *nedobrovolní stabilní* – starší lidé, kteří přestože měli zájem, nenašli vhodného partnera a tak časem akceptovali svůj stav.

Polemika o dobrovolnosti a nedobrovolnosti života bez partnera je však v reálném životě takřka nemožná. Rozlišování dobrovolných/nedobrovolných *singles* pochází z prvotního rozlišení, které vytvořila sociologická obec pro bohatou a exkluzivní skupinu lidí v 70. letech (kdy se tento koncept objevil ve Spojených státech), kteří si dobrovolně volili život bez partnera/partnerky [Tomášek 2011, online]. Právě tomuto zjednodušenému a schematickému rozlišení odpovídá reprezentace *singles* v médiích. Ovšem dnes, vzhledem k různým faktorům a podmínkám (jež přinesly změny po převratu v roce 1989), které ovlivňují lidské chování a jednání, nelze říci, kdo žije dobrovolně nebo nedobrovolně bez partnera/partnerky. Kdyby dnes lidé opravdu chtěli být sezdaní a mít vlastní rodinu, nebyl by to až takový problém. Pro inspiraci

⁶ Kohabitace neboli nesezdané soužití. Zatímco někteří autoři považují kohabitaci za *přípravu* na manželství či skutečnou alternativu manželství, Tomášek se přiklání k názoru, že se mnohdy jeví spíše jako *singlovství* než manželství (například vzhledem k menší pravděpodobnosti sdílení příjmů a plánování dětí) [2003].

se stačí přesunout o století zpět, kdy se běžně praktikovali aranžované sňatky a dohodnutá manželství.

V návaznosti na existující typologie a různorodá kritéria pro definování kategorie *singles* byly v širším časovém rozpětí a univerzálněji vymezeny základní charakteristické skupiny *singles*, jak je uvádí Tomášek [2003: 229]:

- 1) *dosud nesezdání (včetně samotných matek, otců s dětmi);*
- 2) *rozvedení, v separaci, ovdovělí;*
- 3) *vyločení z manželského svazku - gay, lesbičky, členové a členky náboženských řádů, kněží, vyločení ze zdravotních důvodů - psychické nemoci atd.*

Otázka svobodných matek je poněkud sporná, jelikož většina definic *singles* je vylučuje. V jistém ohledu však řazeny mezi *singles* být mohou – např. na západě jsou *single-parents* často chápány jako fungující na partnerském trhu *singles*. Zájem sociálních věd v této oblasti byl vyvolán zejména skutečností, že ve většině vyspělých zemí vzrostl v posledních několika desetiletích počet dětí narozených mimo manželství. Nový status svobodných matek je přirozeným následkem tohoto procesu. Lze rozlišit celkem dvě skupiny svobodných matek – první skupinu představují ženy, které porodí své dítě bez manžela nebo partnera nechtěně nebo pro nedostatek informací neví, jak zabránit těhotenství, druhá skupina žen tak činí na základě svého vědomého rozhodnutí mít dítě, zpravidla s ohledem na přibývajícím věk [Utasi 2003].

Neexistence dlouhodobého vztahu a plánování rodiny tedy nejsou vědomě sledovaným cílem, ale jedná se spíše o následky komplexních změn, které v české společnosti nastaly v 90. letech minulého století [Tomášek 2005]. K objevení se a vymezení skupiny *singles* nedošlo náraz, nýbrž postupně souhrou mnoha okolností od ekonomických faktorů až po celkovou kulturní proměnu. Konkrétně lze hovořit o závažných změnách v oblasti sexuality a intimních vztahů, na trhu práce a v politické sféře.

2. Společensko-historický kontext objevení se *singles*

2.1 *Singles* na pozadí druhé demografické tranzice

Od druhé poloviny 60. let 20. století byl v severních a západních zemích Evropy zaznamenán sled demografických procesů, které výrazně proměnily podobu tehdejší společnosti. Autory konceptu *druhé demografické tranzice* jsou demografové Ron Lesthaeghe a Dirk van de Kaa (1987). Podstata tohoto konceptu tkví v „*hluboké změně v kulturním faktoru, tj. myšlení evropských žen, mužů a párů*“ [Ron Lesthaeghe a Dirk van de Kaa 1987 prostřednictvím Rychtaříková, Pikálková, Hamplová 2001: 13]. Došlo k proměně hodnotové orientace směrem k individualismu a k nárůstu plurality v oblasti soukromého a rodinného života. Spouštěcím mechanismem těchto změn byla celková modernizace společnosti a socioekonomický pokrok. Vyspělé západní společnosti se pomalu začali transformovat z industriálních na postindustriální – klesal počet lidí pracujících v sektoru výroby a současně se zvyšoval podíl osob v oblasti služeb. Lidé byli náhle spojováni s trhem jako spotřebitelé, ne jako výrobci. Spolu s rozvojem informačních technologií se tyto posuny staly hybnou silou sociální změny, kladoucí stále větší důraz na individuální uplatnění člověka [Rabušic 2001: 178-179].

Změněné hodnoty přinesly změny demografického chování lidí. Ty nejvýraznější se odehrály v osobním životě – v sexualitě, v partnerských vztazích, v manželství a v životě rodiny. Základem se stala rostoucí rovnost pohlaví a úprava sexuálních vztahů. Snadná dostupnost spolehlivé hormonální antikoncepce a legalizace interrupce vedli k postupnému oddělení sexuality od reprodukce a zodpovědnost za početí tak byla tímto přesunuta na ženy, které jej mohly efektivně kontrolovat [Giddens 2000; Renzetti, Curran 2005]. Rodina v tradiční podobě⁷ se rozpadla, narostl počet nesezdaných soužití, nemanželských dětí a neúplných rodin. Manželství⁸ ztratilo mnoho ze svých dřívějších ekonomických funkcí a základem svazku se stal pár, založený na romantické lásce a sexuální přitažlivosti [Giddens 2000]. Za těchto okolností došlo k rozšiřování alternativních forem partnerského soužití k tradičním vztahům a také ke zvyšování podílu lidí, kteří žijí sami. Důležitou roli též sehrály v šedesátých letech hnutí hippies, sexuální revoluce a studentské bouře roku 1968. Mladí lidé odmítali normy podsouvané starší

⁷ Tradiční rodina, tj. tvořena „*sezdánými, dříve nerozvedenými rodiči s vlastním dítětem nebo dětmi*“ [Tomášek 2007, online].

⁸ Giddens považuje manželství za typickou *skořápkovou instituci* – má stejný název, ale změněný obsah. Vztah může veřejnou deklaraci svazku posílit svou stabilitu, ovšem není to považováno za nutné, jelikož manželství již není hlavním definujícím základem života v páru [2000: 78].

generací, vyzdvihující ekonomickou prosperitu a hmotné jistoty, a sami se aktivně podíleli na formování norem nových, nezbytných pro dosažení štěstí a seberealizace individua [Rabušic 2001: 179-182].

Součástí celého procesu těchto hlubokých proměn byl důraz na autonomii žen a vytvoření jejich nové image. Rostoucí vzdělanost žen, jejich pracovní uplatnění a ekonomická nezávislost vedla k většímu zvažování sňatku, ale také k rostoucím nárokům na jeho náplň [Rychtaříková, Pikálková, Hamplová 2001: 15]. Manželství jakožto ekonomický zdroj pro ně ztratilo na hodnotě.

V důsledku těchto změn došlo k odkládání uzavření sňatku, zvýšení průměrného věku při vstupu do manželství a tím i věku, kdy lidé přivádějí na svět své první dítě. Výsledkem byl výrazný pokles porodnosti a to až pod hranici prosté reprodukce⁹ [Rychtaříková, Pikálková, Hamplová 2001: 11-13].

D. J. van de Kaa shrnul posloupnost změn v rodinném a reprodukčním chování do následujících časových sekvencí [1997 prostřednictvím Rychtaříková, Pikálková, Hamplová 2001: 14-15]:

- 1) klesají počty narozených vyššího pořadí ve starším věku;*
- 2) snižují se počty dětí počatých před sňatkem, a tím i počty manželství uzavřených na základě těhotenství snoubenky;*
- 3) pokračuje snižování sňatkového věku;*
- 4) rození dětí se odkládá do vyššího věku;*
- 5) roste počet rozvodů, resp. odloučení;*
- 6) sňatky se odkládají do vyššího věku, začínají předmanželská nesezdaná soužití a zvyšuje se průměrný věk při sňatku;*
- 7) nesezdaná soužití se stávají častějšími, narůstá průměrný věk při narození prvního dítěte;*
- 8) legalizují se interrupce a sterilizace, což umožnilo další snížení počtu nechtěných těhotenství;*
- 9) nesezdaná soužití jsou stále častější u rozvedených a ovdovělých;*

⁹ Prostá reprodukce znamená, „že se v populaci narodí právě tolik dětí, kolik je třeba, aby byla rodičovská generace početně nahrazena; aby k tomu mohlo dojít, měla by v průměru každá žena během svého reprodukčního věku porodit jednu dceru, která se dožije věku své matky v době porodu“ [Fialová et al. 2000: 11].

10) nesezdaná soužití se stávají alternativní formou vedle legálního sňatku, roste podíl dětí narozených mimo manželství;

11) průměrný počet dětí na jednu ženu se stabilizuje na velmi nízkých hodnotách;

12) průměrný počet dětí na jednu ženu lehce vzrůstá v důsledku rození „odložených“ dětí, stále častěji se rodí děti nízkých pořadí ve vyšším věku;

13) ne všechny „odložené“ děti se narodily;

14) roste chtěná (záměrná) bezdětnost;

15) velikost plodnosti generací nezajišťuje jejich reprodukci (počet dcer je menší než počet matek).

Z tohoto procesu demografických změn je zároveň patrná proměna hodnotových orientací mladých lidí, kteří evidentně dali před rozením dětí a brzkým vstupem do manželství přednost jiným možnostem a realizacím. Dobrovolná bezdětnost a odklad sňatků do vyššího věku se řadí mezi základní charakteristické prvky skupiny *singles*. Nárůst samostatně žijících žen a mužů ve věkovém rozpětí 25 až 40 let v české populaci je možné bezprostředně vztahovat ke změnám po roce 1989.

2.2 Prosazování se *singles* v České republice

Transformace v oblasti partnerských vztahů a rodiny, jež se na západě odehrávala od přelomu šedesátých a sedmdesátých let, u nás nastala během necelých dvou dekád. V České republice k *druhé demografické tranzici* dochází zrychleně od devadesátých let 20. století. Během této doby byl v ČR zaznamenán opravdu razantní nárůst počtu svobodných mezi mladými lidmi – na konci osmdesátých let byl podíl svobodných ve věku 20 až 29 let 488 tisíc, na konci devadesátých let již více než jeden milion, tedy 61% ze všech žen a mužů v této věkové kategorii [Katrňák 2001: 225].

Tento zvyšující se trend lze bezprostředně vztahovat ke změnám po roce 1989. Do té doby zde platil, stejně jako téměř ve všech ostatních socialistických zemích, tzv. východoevropský model demografického chování¹⁰.

„Odpovídal životnímu způsobu, k němuž státy „reálného socialismu“ své občany vedly mimo jiné ve snaze zajistit alespoň prostou reprodukci obyvatelstva, doložit tím příznivý společenský vývoj a zároveň do budoucna udržet růst počtu praceschopného obyvatelstva a také počty budoucích vojáků.“ [Fialová et al. 2000: 11]

Aby tohoto cíle dosáhly, poskytovaly mladým lidem (především v době normalizace od počátku 70. let) nemalé výhody: novomanželské půjčky, delší mateřskou dovolenou, rozrůstající se počet jeslí a mateřských škol, dotované ceny potravin a dětského zboží aj. Prosazováním těchto praktických opatření bylo dosaženo skutečnosti, že do manželství vstupovalo téměř 90% mladých mužů a 96% mladých žen a reprodukce se účastnila převážná většina žen [Fialová et al. 2000: 11].

„Šťastná rodina byla v 70. a 80. letech základním normalizačním obrazem a zaklínadlem pro zachování politické stability režimu ať již v ideologickém, nebo prakticko-životním smyslu.“ [Tomášek 2007: 3]

Oblast rodinných a partnerských vztahů představovala jedinou autonomní oblast, kde mohli lidé relativně *svobodně* jednat, vše ostatní bylo regulováno. Nedělo se tak náhodou, právě naopak - *nahánění* lidí do soukromí bylo vědomou strategií upadajícího komunistického režimu. Politický obrat v roce 1989 vedl ve východní Evropě ke změně životních podmínek převážné části obyvatelstva. Otevřely se nové možnosti a vytvořil se nespočet takových sfér jednání

¹⁰ Demograf John Hajnal [1982 prostřednictvím Horský, Seligová 1996] ve své teorii rozdělil evropský kontinent na dvě části podle odlišného utváření rodiny v preindustriální společnosti (pomyslná hranice mezi těmito dvěma částmi na ose Terst a Petrohrad). Všimá si především rozdílných podmínek sňatečnosti u severozápadního a jihovýchodního typu rodiny. Sňatek na východě je obecně dostupnější díky odlišnému rázu domácnosti – pohromadě často žila větší rodina a žádný z členů tak nikdy nebyl úplně bez majetku. Fungovalo zde spoluvlastnictví, vlastnictví nebylo podmíněno vstupem do manželství a sňatkový věk je tedy nižší (okolo jedenadvaceti let u žen a dvaceti šesti u mužů). Typickým znakem je také klanový systém rodiny, které vládne její nejstarší člen. Domácnosti tvoří více rodin. Zhruba jedna dvacitina všech lidí nevstoupí nikdy do manželství.

(profesní uplatnění, cestování, studium a vzdělávání aj.), díky čemuž se partnerské vztahy staly pouze malou částí v mozaice života [Tomášek 2011, online].

Vedle politických, sociálních a ekonomických změn probíhajících v devadesátých letech v České republice je zřetelná také proměna demografických charakteristik české populace, a to zejména ve dvou oblastech – při uzavírání sňatků a rození dětí. Došlo k prudkému poklesu sňatečnosti a s ní související porodnosti [Rabušic 2001: 205].

Hledáním příčin dlouhodobého trendu snížené porodnosti se zabývala řada autorů. Čím to, že manželství a rodičovství ztratilo na své atraktivnosti? Z odborných debat vykryštalizovaly dva možné přístupy – první přináší vysvětlení v podobě *socio-ekonomické* krize způsobené hrozící nezaměstnaností, zhoršující se úrovní sociálního zabezpečení a tísnivou situací na trhu s byty, druhý se přiklání ve svém výkladu ke kulturním faktorům, především k proměně hodnot a hodnotových preferencí mladé populace¹¹ [Rabušic 2001: 205].

Česká společnost se začala přibližovat modelu tzv. západoevropského typu rodiny vyznačujícímu se relativně vysokým věkem při prvním sňatku, celkově horší dostupností sňatku, který je zde vázán na zabezpečení rodiny a pravidelný příjem. Mnozí jedinci tak volili nesezdané soužití nebo zůstali trvale svobodní [Horský, Seligová 1996].

Za nárůstem počtu *singles* stojí také vysoká rozvodovost¹². Růst rozvodovosti v České republice lze vysledovat již od roku 1918, kdy byl přijat zákon, který podstatně liberalizoval možnosti rozluky (a tím i opětovného manželství) a po 2. světové válce tento trend pokračoval. K tomuto vývoji vedly uzákonění rozvodu v roce 1949 a vysoká míra sňatečnosti v nízkém věku při vstupu do prvního manželství (vynucené často těhotenstvím partnerky) [Paloncyová 2003: 26]. Tomášek poukazuje na skutečnost, že „*nejde pouze o přímé navyšování počtu rozvedených singles, ale dlouhodoběji nepřímě o výchovu a socializaci v rodinách singles (tedy většinou samotných matek), která vede k tomu, že pro stále větší segment společnosti je normou spíše než život v páru, právě život single*“ [2003: 228].

Přesto jednoznačná souvislost mezi životním stylem *singles* a jejich původem z neúplných rodin nebyla prokázána. Mnozí *singles* totiž vyrůstali v rodinách s oběma sezdanými rodiči. Trend vysoké rozvodovosti souvisí především se změnou povahy manželství,

¹¹ Rabušic hovoří o tzv. westernizaci české společnosti, „*kdy prostřednictvím globální komunikace dochází k difuzi západních idejí a vzorů chování, včetně vzorů nesezdaného soužití, pozdních sňatků a nízkých počtů narozených dětí*“ [2001, 207-208].

¹² De Singly spatřuje nejdůležitější změnu v tom, „*že se relativně snižuje význam a důležitost přesvědčení, že jedním z cílů manželství je stálost a jeho dlouhé trvání*“ [1999: 111-112].

kteřé lze od 60. let v případě neshod mezi partnery a nesplněných očekávání, která byla na vztah kladena, právní cestou zrušit. Vliv na danou situaci mají jednak rostoucí nároky na budoucího partnera/partnerku a zároveň omezená schopnost přizpůsobit se druhému, což je spojeno se zvyšujícím se individualismem daných jedinců.

2.3 Singles v procesu individualizace společnosti

„Fenomén singles je pravděpodobně nejzřetelnějším a nejvyhraněnějším projevem individualizace ve sféře rodinného a partnerského života.“ [Tomášek 2003: 226]

Na skutečnosti, že manželství a rodičovství přestala být univerzálními a posvátnými institucemi, se podílel proces individualizace. Koncept individualizace se začal objevovat v šedesátých letech 20. století spolu s rozvojem informačních technologií, a do jisté míry je tento fenomén spojen i s tehdejší sexuální revolucí. Na Západě mladá generace svou revoltu proti poměrům v kapitalistické společnosti začala projevovat odklonem od společností uznávaných životních hodnot a přijímáním hodnot nových¹³. Nový hodnotový systém kladoucí důraz na rovnost žen a mužů a seberealizaci jedince, se stal v zásadě neslučitelným s manželstvím v jeho tradiční podobě. Reakcí na tyto změny bylo odkládání vstupu do manželství (pokud k němu vůbec došlo) do pozdějšího věku a redukce počtu dětí v rodině [Rabušic 2001: 204]. Rodina je z pohledu takové životní filozofie chápána mnohem více jako omezení než jako přínos a zdroj důležitých zkušeností podmiňujících rozvoj osobnosti dospělého. Odmítání rodinného života mimo jiné umožnilo postupné rozšiřování alternativních partnerských vztahů (kohabitace, oddělené soužití, *singles*).

Ve většině zemí s vysokou úrovní rozvoje a relativním blahobytem, s univerzálním a rovným přístupem žen i mužů ke vzdělání a k participaci na trhu práce, dochází k utvrzování individuality [Utasi 2003]. Sociální politika tento trend rovněž podporuje.

„Garantovaná sociální práva občanů, jež stanovují starobní důchod, podporu v nezaměstnanosti, nemocenské pojištění, určitou hladinu výdělku spolu s bezprecedentně

¹³ Rabušic upozorňuje, že „sociální změna je často iniciována mladými věkovými skupinami, jejichž hodnotové vzorce se liší od těch existujících a převládajících“ [2001: 206].

vysokou životní úroveň, napomáhají procesu vyrovnávání sociálních diferencí a podporují povědomí, že každý sám je strůjcem svého sociálního a ekonomického postavení.“ [Rabušic 2001: 179]

Pokud by člověk ztratil schopnost se o sebe postarat, bude jeho jistotou sociální podpora. V mnoha lidech tyto změny vyvolávají iluzi, že jsou schopni se o sebe sami postarat, ať se děje cokoliv – bez stálého partnera/partnerky, bez zabezpečení rodiny. Tato iluze má tendenci pokračovat i do budoucna [Utasi 2003].

Prosazování se alternativních uspořádání partnerských vztahů souvisí s celou řadou aspektů současné individualizované společnosti. Beck poukázal na otázku pracovního vytížení a tlaku současné společnosti na vyšší flexibilizaci zaměstnaneckých vztahů. Právě kapitalistický způsob výroby podle jeho názoru zapříčinil prudký rozmach individualismu u mladých lidí. Dotlačil je do takového stupně flexibility, který jim znemožňuje navázat partnerské vztahy či založit rodinu, jelikož jim na to zkrátka nezbývá čas [Beck 2004: 230-321].

Další z překážek představuje neslučitelnost nároků a očekávání partnerů. Každý vztah vyžaduje určitou dávku kompromisu a přizpůsobení se druhému. Ne každý je však takového omezení v dnešní době schopen. Partnerské vztahy v moderní individualizované společnosti mají podle Giddense podobu *čistých vztahů*¹⁴. Takové vztahy jsou založeny na vzájemné otevřenosti, důvěře, komunikaci, porozumění a rovnosti [Giddens 2000]. Když se však dnes sejdou taková dvě víceméně rovnocenná individua, stává se velice obtížné skloubit jejich odlišné zájmy a požadavky, které od vztahu očekávají. Jak trefně charakterizovala tuto situaci Radka Radimská „*láska se tak stává obtížnější než kdy dříve*“ [2003: 5].

Individualismus, který je v současné době velmi silný, klade značný důraz na uspokojení potřeb jednotlivce, na rozvoj vlastní osobnosti a její uplatnění. Tento trend je dlouhodobý a odpovídá mu i rostoucí společenská tolerance ke všem projevům, které zdůrazňují význam jedince (tolerance rozvodu, interrupce, homosexuality, alternativních forem soužití a *singlovství*).

¹⁴ Vztahy založené výhradně na intimitě a emocionální komunikaci bez dalších intervenujících faktorů [Giddens 2000].

3. Mění se posuzování a chápání *singles*

Hlavní posun ve vnímání *singles* představuje skutečnost, že stále větší počet lidí v naší společnosti považuje *singlovství* za legitimní alternativu k manželství. Společenské a ekonomické změny transformovaly očekávání a postoje široké veřejnosti ve věcech rodiny a partnerských vztahů [Hertel et al. 2007].

Pohled společnosti na *single* ženy a muže se v průběhu času značně měnil. Tomášek to dokazuje na příkladu Spojených států amerických [2003: 226]:

„V padesátých letech sociální vědci stejně jako široká veřejnost považovali singles za neurotické, amorální a neatraktivní. Ovšem na konci 70. let, kdy problematika singles začala být ve Spojených státech rozsáhleji badatelsky akcentována, 75 % veřejnosti považovalo singles za normální.“

Historicky byli *singles* téměř v každé společnosti nebo kultuře vždy stigmatizováni. Veřejnost je považovala za neúplné členy společnosti a přítěž pro svou rodinu. Manželství bylo naopak vysoce ceněno, představovalo normu a předpokládanou životní strategii a nezdár v této oblasti byl považován přímo za jedincovo selhání. V každé věkové skupině se nacházeli soběstační lidé, kteří se vyčleňovali z komunity a vyhýbali se vztahům. Převládaly názory, že tito lidé žijí sami buď proto, že jsou neschopní anebo proto, že se odmítají přizpůsobovat ostatním lidem. V prvním případě jsou na vině psychologické problémy, druhý svědčí o egoismu. Tento názor se ještě umocňoval v případě, když si jedinec nenašel partnera/partnerku v průběhu svých dvacátých let, protože s přibývajícím věkem se jejich šance rapidně zmenšují [Utasi 2003]. Ovšem ne každý vstoupil v 18. a 19. století do manželství. Spíše než osobní touhy zrazovaly jedince od manželství sociální poměry a ekonomické nedostatky [Sussman, Steinmetz, Peterson 1999].

V této době žili prakticky všichni svobodní ženy a muži v domovech svých *orientačních* rodin¹⁵, byli odkázáni na jejich pomoc, a dokud se neoženili/neprovdaly, nebyli považováni za autonomní členy společnosti. Svobodní dospělí byli odsuzováni jako společenští vydědenci a

¹⁵ Rodina *orientační* je taková, ve které se daný jedinec narodil.

hrozba pro společnost. V části Spojených států a Evropy se stalo *singlovství* vhodnou alternativou pro svobodné ženy, které byly ochotny sloužit ostatním a zasvětit svůj život péči o druhé [Campbell 2002].

V 19. století se pozice svobodných začínala měnit. Stále více jich získalo placenou práci a často bydleli v penzionech. S rostoucí průmyslovou výrobou bylo zapotřebí mnoho mladých lidí k práci v továrnách, které byly často umístěny daleko od jejich venkovských rodinných domů. V letech 1880 – 1930 vznikla ve Spojených státech kultura svobodných mužů. Mnozí z těchto svobodných mužů byli vnímáni jako vyvrženci společnosti, kteří měli sice více svobody, ale byli také vnímáni jako společenská hrozba. Ačkoliv se v průběhu devatenáctého a počátkem dvacátého století nazírání na životní styl *single* žen a mužů zlepšilo, manželství si udrželo své privilegované postavení a ti, kteří zůstali *single*, byli nadále stigmatizováni [Campbell 2002].

Některé sociální faktory v průběhu sedmdesátých let dvacátého století přispěly k etablování nového životního způsobu *singles* a jeho společenské akceptace: rozrostl se počet vysokoškolsky vzdělaných žen, otevřely se pro ně nové možnosti a příležitosti v oblasti zaměstnání, zvýšila se dostupnost spolehlivé antikoncepce. Díky těmto změnám ve společnosti si ženy vydobýly více svobody a nezávislosti, což přispělo ke změně postoje o vhodnosti a potřebnosti manželství [Campbell 2002]. V této době se ve Spojených státech poprvé objevil koncept *singles* jakožto „*exkluzivní skupiny bohatších lidí, kteří si zvolili takový extravagantní životní styl v tehdejších společenských měřítcích*“ [Tomášek 2011, online]. Tento pohled na nesezdané mladé jedince přetrvává do současnosti a je hojně využíván k jejich mediální prezentaci.

Současná společnost život bez partnera/partnerky více toleruje, není tak sociálně stigmatizující, jako byl dřív, přesto manželství zůstává typickou a očekávanou životní volbou. Pohled společnosti na samostatně žijící ženy a muže je ovlivněn dvěma faktory – věkem a pohlavím (genderem¹⁶). Když je člověk mladý, *být sám* je očekávaným a přirozeným stavem. Současně pro většinu heterosexuálně orientovaných osob je samostatný život pouze stavem dočasným. Vstup do manželství odkládají a raději žijí se svými partnery nesezdaně, přesto většina z nich nakonec hodlá vstoupit do manželství [Renzetti, Curran 2005]. S přibývajícím věkem však pravděpodobnost sňatku klesá a z přechodné fáze života se stává stav trvalejší.

¹⁶ „*Společensky utvářenými postoji a modely chování, obvykle dichotomicky dělenými na mužské a ženské.*“ [Renzetti, Curran 2005: 527]

Věk se zdá být klíčovým při hodnocení možných dopadů na sociální statut člověka. Být mladý, flexibilní a nezávislý je společností nazíráno jako pozitivní, zatímco ve vyšším věku je na jedince bez partnera/partnerky nahlíženo v negativním světle. Se vzrůstajícím věkem *singles* se objevuje soucit, odsouzení či opovržení. Řada lidí se pak vnitřně ztotožňuje s těmito kulturními očekáváním – ve věku třiceti pěti let musím být ženatý/vdaná nebo být alespoň v dlouhodobějším vztahu – a soudí sebe i ostatní vzhledem k těmto standardům [Utasi 2003].

Jak již bylo naznačeno, vnímání *single* života se liší i z hlediska genderu a na samostatně žijící ženy a muže jsou uplatňována odlišná měřítka. Označení *stará panna* pro ženy a *starý mládenec* pro muže se mohou zdát zastaralé, jejich stereotypní význam však přetrvává. Zatímco starý mládenec byl pro společnost akceptovatelnější, stará panna je jednoznačně slovo s negativní konotací [Campbell 2002]. *Single* život žen je tradičně představován jinak, než *single* život mužů.¹⁷ Pro ženy se předpokládá, že „zůstávají samy, protože si nedokázaly najít partnera“, ovšem „pro muže je to vždy důsledek svobodné volby“. Taktéž se předpokládá, „že ženy více trpí pocity samoty a nedostatečnosti“ [Radimská, Tomášek: 10].

V průběhu minulých desetiletí se partnerské vztahy stali rozmanitějšími. Kromě tradičního manželství se vyskytují kohabítace, dvojice žijící *spolu, ale odděleně* a páry stejného pohlaví. Důležitým a intenzivně diskutovaným segmentem společnosti se stali také *singles*. Vzhledem k této zvyšující se pluralitě životních uspořádání by se dalo předpokládat, že se pohled na samostatně žijící ženy a muže během let změnil. Všeobecně jsou manželské páry stále vnímány pozitivněji než *singles*, přestože si názory na ně často protirečí. *Singles* jsou na jednu stranu považováni za osamělé, chladné a méně starostlivé než lidé v manželství, na druhou stranu jsou hodnoceni jako sofistikovanější (sebevědomí, nezávislí, zajímaví, odvážní, budující kariéru) a více společenští (přátelští, šťastní, atraktivní, milující život a mající hodně přátel) než manželské páry.¹⁸ Lidé v dlouhodobém vztahu věnují většinu svého času a energie pouze své/mu partnerce/partnerovi na úkor doby strávené se svými přáteli. Během let se tak mnozí odcizí a z přátel se stanou pouhý známí.

Pohled na *singles* jako na ty chladné a méně starostlivé lze chápat jako obvinění z absence těch charakteristik, které jsou naopak spojovány s manželskými páry, jež jsou vřelé, pečující, zodpovědné, tolerantní, schopni kompromisu. Tyto prvky se zdají být typické respektive stereotypně spojované s osobami, které mají děti a tudíž rozsáhle i pro osoby

¹⁷ U žen převládá společenské očekávání, že musí plnit svou výchovnou a pečovatelskou roli manželky, matky či babičky – a ta začíná právě sňatkem [Campbell 2002].

¹⁸ Výsledky výzkumu Hertel a Schütz (2005), zaměřeného na komparaci ženatých/vdaných a svobodných žen a mužů [2007].

ženaté/vdané [Hertel et al. 2007]. V této souvislosti je nutno poukázat na skutečnost, že roste počet bezdětných párů a dětí narozených mimo manželství [Fialová et al. 2000]. Nutno také podotknout, že v dnešní době rozšířený jev pohlavního zneužívání a týrání dětí v rodinách, podstatně boří představu o rodičích jako výlučně *srdečných* a *pečujících* jedinců [Giddens 1999; Renzetti, Curran 2005].

K charakteristikám *single* žen a mužů bývá často přiřazována samota. Nicméně, je nutné si zapamatovat, že mezi pojmy samota (být sám) a osamělost (subjektivní pocit strádání) je značný rozdíl. Žít sám nemusí nezbytně souviset s nedostatkem sociální integrace a bližších vztahů s ostatními lidmi. Právě naopak. *Singles* ve velké míře rozvíjí a udržují silné sociální sítě. Každý z nás potřebuje podporu lidí, kteří jsou nám blízcí a kterým na nás záleží. Izolace zvyšuje pocity smutku, úzkosti a deprese, zatímco aktivní zapojení se do společnosti tyto pocity účinně odvrací. Proto je pěstování blízkých vztahů s rodiči, sourozenci a přáteli spojeno s pozitivním přístupem a životní spokojeností *single* jedinců [Lamanna, Riedmann, Riedmann 2006]. Z výzkumu Tomáška vyšlo najevo, že právě rozvíjení vztahů s rodinou bývá mnohdy kompenzací chybějících partnerských vztahů. Vedle toho se věnují řadě zástupných činností a aktivit (zájmy a koníčky, cestování aj.) [2006].

Singles kolem sebe vytváří podpůrnou sociální síť přátelských vztahů. Klíčovou součástí podpůrné sociální sítě je přátelství s osobami stejného pohlaví. Navzdory měnícím se genderovým rolím, muži navazují důvěrné vztahy se sourozenci nebo přáteli stejného pohlaví pravděpodobně méně než ženy. Muži patrně stále věří, že by se svými problémy neměli obtěžovat ostatní muže a mají obavy, že sdílení důvěrností s jiným mužem by mohlo být okolím interpretováno jako homosexuální chování [Lamanna, Riedmann, Riedmann 2006].

Žít jako *singles* je dle de Singlyho stále vnímáno jako určitý handicap. Lidé žijící bez partnera/partnerky mohou být ostatními považováni za chladné kariéristy, kteří si cení více společenského úspěchu než rodiny, a obviňováni z nedostatku lidskosti [de Singly 1999: 91]. Dokazuje to prohlášení komunálního politika Petera Motsche na IV. mezinárodní konferenci o rodinné politice v Praze, tedy že „*nárůst singles představuje problém, jelikož tato skupina lidí se vyznačuje egocentrickým až egoistickým světovým názorem*“ [Radimská, Tomášek 2003: 10]. Problémem míní skutečnost, že nemají děti – ovšem jak upozorňuje Tomášek a Radimská, takoví jako Peter Motsch by si měli uvědomit, že jedním z důvodů, že samostatně žijící ženy a muži často odkládají založení rodiny, jsou právě nedostatečná sociální opatření a politiky umožňující sladit práci a rodinu [2003].

Ze strany většinové společnosti je třeba si uvědomit, že *singles* jsou nedílnou součástí postmoderní společnosti. Celá společnost se posouvá určitým směrem a charakter života se mění. Objevem autonomní sféry života mimo rodinu se seberealizace jedince stává velice důležitým způsobem naplnění. Je zapotřebí aby lidé, zvláště starší generace, pochopili, že životní styl *singles* není nic, na co by mělo být pohlíženo negativně, spíše naopak, s potřebou rozlišování vzhledem ke změněným podmínkám v současné společnosti.

3.1 *Singles* versus manželské páry aneb proč zůstávají sami

Manželství v současnosti přináší povinnosti a omezení jako dřív, ale na druhé straně má méně výhod. V životě páru nepředstavuje takovou kvalitativní změnu, jakou přinášelo uzavření sňatku dřívějšími generacím. Sexuální život už dávno není vázán na manželství a ani setrávání ve stavu svobodných nepřináší takové sociální stigma jako v minulosti. Alternativní styl svobodného života bez trvalejšího partnera/partnerky či volné soužití může být pro mnohé mladé lidi přitažlivější, přinejmenším dočasně.

„Mladí lidé většinou neusilují – i když sami pro sebe ideál manželství a rodiny zpochybňují – o život bez závazků. I dnes zaujímá partnerství přední místo.“ [Beck 2004: 165]

Důvody k odkládání vstupu do manželství jsou pozitivnější postoje společnosti vůči samostatnému životu, odstrašující množství rozvodů, větší medializace domácího násilí či rozšířenější používání antikoncepce, ale hlavním důvodem jsou finance a s nimi spojený strach z případné nezaměstnanosti, nákladného bydlení apod. Tento posun směrem k životnímu způsobu *singles* nastal v souvislosti s intenzivní ekonomicko-politickou transformací, jež probíhala v uplynulých dvaceti letech ve střední a východní Evropě [Renzetti, Curran 2005]. Problematika materiálních podmínek nezbytných k udržení dlouhodobého vztahu a případného založení rodiny vyplynula i z výzkumu českých *singles*. Tomášek podotýká, že *„v jistém smyslu se může jednat spíše o návrat k obvyklé situaci – tedy ke starším trendům z počátku 20. století (minimálně u mužů), kdy vzhledem k problematičnosti ekonomického zajištění rodiny rozsáhle docházelo k uzavírání sňatků v pozdějším věku a zároveň mnozí manželský svazek neuzavřeli“* [2003: 231].

Dále k tomuto stavu u mladých lidí přispívá vidina dokončeného vzdělání, profesního vývoje či prostého *užívání si života* bez dlouhodobých závazků [Renzetti, Curran 2005]. Dnešní generace *mladých dospělých*¹⁹ si může dovolit být nezávislá a usilovat o vlastní rozvoj bez ohledu na ostatní, a tudíž se vyhýbá z jejich hlediska předčasným závazkům, které by je mohly omezovat. Měli bychom se však vyhnout spojování konceptu *singles* s jakousi dobrovolnou volbou životního stylu, jelikož „*vyhraněná a populární představa singles jako kategorie individuí se záměrnou a poměrně sofistikovanou motivací bezprostředně se vážící s explicitním odmítnutím partnerského života vzhledem k prioritnímu postavení profesní seberealizace nebyla rozsáhleji reálně potvrzena*“²⁰ [Tomášek 2003: 6].

Jak již bylo řečeno, „*neexistence dlouhodobého vztahu s vyhlídkou na založení rodiny není a priori sledovanou strategií, ale jedná se spíše o následky komplexních změn na úrovni mentality a modelů převládajících v 90. letech, které s sebou přinesly i změny chování a motivací v oblasti profesního uplatnění*“ [Tomášek 2006: 100]. Například při pohledu na generace našich matek a babiček by bylo možné zjistit, že ve věku do třiceti let už naprostá většina z nich byla vdaná, čekala dítě nebo obojí. Je to především otázka reprezentace, jak má takový vztah vypadat. V našich představách je zakořeněna představa ideální rodiny se dvěma dětmi²¹ - to však byla ta specifická normalizační rodina, která měla určitý politický účel a byla instrumentálně použita k zachování stability úpadkového komunistického režimu v posledních dvaceti letech. A tento model, v dnešních radikálně změněných podmínkách a úplně jiném systému, není zkrátka uplatnitelný.

Sociální trend spočívá v prodlužování mladosti do vyššího věku. V praxi to znamená, že situace, kterým museli lidé před zhruba třiceti lety čelit ve svých dvaceti letech, dnes chtějí řešit nejdříve v pětatřiceti. Obecně vzato to zapadá do procesu individualizace jedince, který dnes daleko více vnímá svou vlastní identitu, nepodřizuje ji žádným institucím, jako jsou stát či rodina, a svobodně se rozhoduje, jak naloží se svým životem.

V interpretaci důvodů a motivů *singlovství* se autoři rozcházejí. Peter Stein [1976 prostřednictvím Campbell 2002] rozlišuje mezi tzv. *push* a *pull* faktory. Zatímco *push* faktory

¹⁹ V moderní době vznikla nová životní etapa, označovaná jako tzv. *pozdní dospělost*, *mladá dospělost* nebo *post-adolescence*, která „*odsunuje fázi mládí daleko do fáze dospělosti a ukusuje takto z této životní fáze, jež donedávna byla součástí dospělého života pro většinu populace*“ [Tomášek 2004:18].

²⁰ Uplatnění se v zaměstnání a budování kariéry na úkor zahájení dlouhodobějšího partnerského vztahu jako motiv singlovství je tedy dosti ukvapený závěr. Tomášek narazil ve svém výzkumu na takové výpovědi, podle nichž jsou právě „*stabilní partnerský a rodinný život předpokladem úspěšně rozvíjené profesní kariéry*“ [2003: 88].

²¹ Hamplová při průzkumu postojů mladých k manželství a rodičovství zjistila, že přes pokles sňatečnosti si drtivá většina mladých lidí chce pořídit potomstvo. Při otázce kolik by jednou chtěli mít dětí, uvádí naprostá většina z nich, že by si jednou chtěli pořídit dvě, ideálem je tedy dvoudětná rodina [Fialová et al. 2000: 90].

nás do *singlovství* tlačí, *pull* faktory nás k němu přitahují. Pro jedince, kteří cítí, že by je manželství omezovalo v jejich seberealizaci a narušovalo vztahy s okolím a *singlovství* pro ně naopak skýtá větší svobodu volby a autonomii, představuje *single* způsob života mnohem přijatelnější volbu.

Barbara Simon [1987 prostřednictvím Campbell 2002] ve své studii poodhalila, že typickými důvody pro odmítání manželství jsou u žen obava z podřízeného postavení. Mezi další ovlivňující faktory se řadí věk, finanční situace, sexuální orientace, intenzita a dostupnost podpůrných vazeb v podobě rodiny a přátel.

Při porovnání *singlovství* a manželství lze u obou životních stylů vyzdvihnout jisté výhody s nimi spojené [Tomášek 2003: 230]:

Výhody manželství:

- *společnost druhého (vyhnutí se samotě)*
- *věrný sexuální partner*
- *láska, emocionální spřízněnost, až závislost*
- *sdílení společných zájmů a koníčků*
- *sdílení výdajů*
- *souhlas s usazením se a s dětmi*
- *stát se součástí něčeho většího, než jsi sám/sama*

Výhody singlovství:

- *soukromí, žádná omezení, nezávislost*
- *různé sexuální zkušenosti*
- *možnost změny, otevřenost změnám v životním stylu*
- *setkávání se s novými přáteli s různorodými zájmy*
- *finanční a ekonomická autonomie*
- *osvobození se od starostí starat se o partnera nebo děti*
- *základní potřeba nezávislosti*

Z výzkumu šedesáti osob ve věku 25 až 45 let vychází obdobný přehled pozitivních a atraktivních prvků *single* života i jeho nevýhod. Samostatně žijící lidé mohou: (1) věnovat všechn svůj čas a energii svému zaměstnání; (2) být ve všech směrech nezávislí; (3) získat rozmanité sexuální zkušenosti. Za odvrácenou stranu *singlovství* je považována osamělost. Nedostatek příležitostí k navázání nějakého trvalejšího vztahu pramení ze skutečnosti, že ostatní

vrstevníci jsou většinou ženatí/vdané, mají odlišné cíle a povinnosti, různé zájmy a aktivity. Aby se takový člověk necítil opuštěný, vyhledává společnost svých přátel a rodiny, ve skutečnosti tak nejsou nikdy *úplně sami* [Utasi 2003].

Výhody a nevýhody manželství či *singlovství* závisí také na pohlaví dané osoby. Při srovnání ženatých a svobodných mužů dojdeme k závěru, že mají stejné šance na budování úspěšné kariéry, mají stejné šance na obsazení vysokých pracovních pozic s vysokým příjmem. Je tomu tak především proto, jelikož muži věnují mnohem více času své rodině, než muži svobodní, kteří tak mají více času na práci. Pokud jde ale o duševní a tělesný stav, jsou na tom lépe ženatí muži, žijí totiž delší a spokojenější život než ti, kteří partnera/partnerku nemají. U žen je tomu naopak, neboť zdravotní stav vdaných žen je spíše horší než u svobodných. Vdané ženy častěji trpí depresemi a psychickými problémy [Stanton 1997 prostřednictvím Drotován, Bleha 2008; Utasi 2003]. „*Svobodné ženy čelí častěji než ženy vdané v pozdějším věku ekonomickým problémům a nejistotě*“, zatímco „*svobodní muži zase slabší sociální podpoře a nedostatku sociálních vztahů spíše než muži ženatí*“ [Uhde 2003: 190].

V sociologických výzkumech osob v produktivním věku mezi dvaceti pěti a čtyřiceti pěti lety, byly u osamělých jedinců zjištěny ambivalentní pocity²². Na jedné straně „*uznávali, že tento stav prospívá jejich kariéře, protože jim umožňuje plně se soustředit na práci a navíc jim poskytuje větší míru svobody a nezávislosti*“, na straně druhé však přiznávali, „*že tlak směřující k uzavření manželství je silnější než motivace k tomu, aby zůstali svobodní*“ [Mucha 2001: 157].

V lidech je stále podprahově zakódována „norma“ do věku třiceti let založit rodinu a mít děti (tak jak to bylo běžné v období reálného socialismu) bez ohledu na to, jaké jsou dnes reálné možnosti. Z této reprezentace pak vzniká rozpor, že je v současnosti stále těžší, aby dva lidé navázali a udrželi dlouhodobý vztah směřující k manželství. Ve skutečnosti souvisí tento stav s individuálním uplatněním člověka ve společnosti, které je do určité míry neslučitelné se situací, kdy má člověk vstoupit do nějakého svazku a reprodukovat se. Společenská akceptace samostatně žijících žen a mužů se vyvíjela v čase až do současnosti, kdy životní styl *singles* přestal být stigmatizován a stal se uznávanou alternativou k tradičním partnerským vztahům.

²² Život *singles* je tzv. dvojí život – „*neustálá oscilace mezi nadšením a smutkem, pocitem samoty a radosti z nezávislosti*“ [výpověď jednoho z komunikačních partnerů ve výzkumu Tomáška 2006: 10].

4. Zastoupení *singles* v české populaci

Určení nebo alespoň odhadnutí počtu *singles* v české populaci nám stěžuje fakt, že statistiky neevidují z hlediska výzkumu *singles* příliš užitečných věcí. Jediné, co evidují, je rozlišení podle statusu sezdaný/nesezdaný (případně – když respondent přizná skutečný stav – tak kohabitaci). Opomíjí rozvedené *singles* a naopak zahrnují do skupiny *singles* i kohabituující páry či svobodné matky²³. Podle předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 žilo k 26. 3. 2011 v České republice 10 562 214 obyvatel, což je o 332 tisíc lidí více, než tomu bylo v roce 2001. Sčítání lidu potvrdilo trend poslední doby - růst rozvodů a pokles počtu sňatků. Zatímco ještě v roce 2001 mezi ženami a muži měly nejvyšší podíl osoby žijící v manželství (45 %), v roce 2011 je podobné rozložení zachováno pouze u žen, kde největší podíl představují ženy vdané (41 %), následované svobodnými (35 %). Mezi muži je ale již největší skupina svobodných (45 %), podíl ženatých mužů je o něco nižší (43 %) [ČSÚ 2012, online].

Nárůst počtu svobodných osob poukazuje na dvě skutečnosti – mladí lidé se berou méně než v minulosti, a když už se chtějí vzít, ke svatbě dochází ve vyšším věku. Vedle svobodných jedinců roste současně i podíl osob rozvedených. Prostřednictvím bližšího nahlédnutí do skladby obyvatelstva lze získat podrobné informace o počtu svobodných, ženatých, rozvedených a ovdovělých osob v české populaci podle věku a pohlaví.

Dle demografické statistiky ČSÚ²⁴ [ČSÚ 2010, online] do 29 let věku včetně převládali v populaci ČR lidé, kteří ještě nevstoupili do manželství (ve věku 20-24 let bylo více jak 90 % žen a 98 % mužů svobodných, ve věkové skupině 25-29 let bylo svobodných ještě 66 % žen a 83 % mužů).

Ve věkové kategorii 30-34 let byla svobodných více jak třetina žen, v případě stejně starých mužů byl podíl svobodných stále více než poloviční. Až muži ve věku 35-39 let žili z více jak padesáti procent v manželství (odhlédne-li se od pětiletých věkových skupin, získávají osoby žijící v manželství u mužů převahu poprvé ve 32 letech). V případě žen získávají nadpoloviční většinu vdané osoby poprvé ve věku 29 let.

²³ Přestože svobodné matky mohou v jistém ohledu patřit mezi *singles*, jak je uvedeno v první kapitole.

²⁴ V České republice k 31. 12. 2010.

Ve věkové kategorii 40-44 let bylo nejvíce ženatých a vdaných osob, dále rozvedených a teprve na třetí pozici se umístili svobodní, a to nejen u žen, ale i u mužů. V tomto věku bylo svobodných již jen 8 % žen a 16,5 % mužů.

Nejvyšší podíl rozvedených se vyskytuje u žen i mužů ve věkové kategorii 45-49 let, rozvedení zde představovali okolo 24,4 % v případě žen a 21,7 % u mužů.

Od věkové skupiny 50-54 let je patrný nárůst podílu ovdovělých žen. Pro srovnání, u mužů se ovdovělí přes 5 procent dostávají až ve věku 65-69 let.

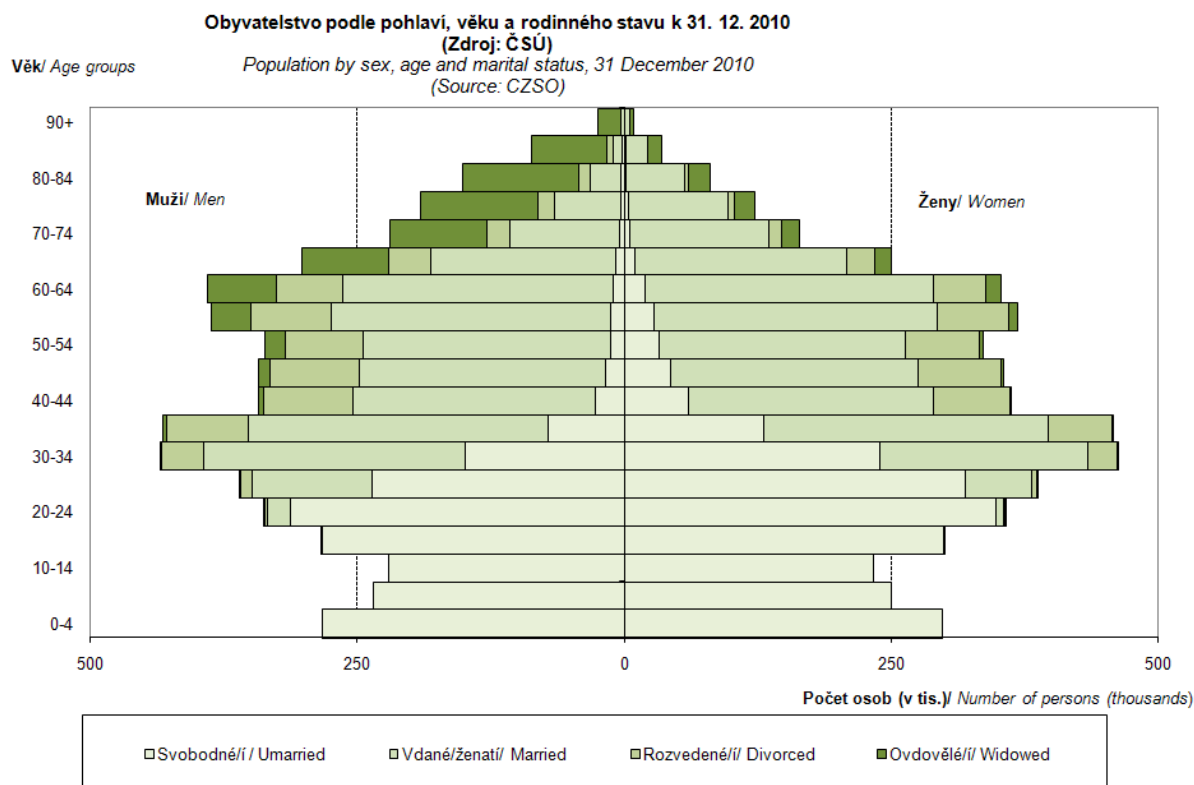
Ve věku 60-64 let se podíl ovdovělých žen dostal na druhé místo, hned za vdané. U mužů k obdobnému trendu došlo až ve věku 70-74 let.

Ve věku v rozmezí 29-69 let žije nadpoloviční většina žen v manželství. První věkovou kategorií mužů, kdy podíl ženatých klesl pod 50 %, je věk 90-94 let (48 % mužů v tomto věku bylo stále ženatých). Od 75 let věku je nadpoloviční většina žen ovdovělých.

U statistických šetření naráží na stejnou překážku jako v případě odborné terminologie sociologie rodiny. Rozlišování osob pouze na základě kritérií *sezdanosti* a *nesezdanosti* opomíjí široké spektrum partnerských vztahů, které se ve společnosti prosadily. Tato skutečnost je viditelná zejména ve věkové kategorii do 29 let u žen i mužů, kteří zůstávají svobodní. Lze předpokládat, že mladí lidé se v tomto období věnují spíše studiu či se jinak realizují a vstup do manželství odkládají do pozdějšího věku. Po dosažení třiceti let věku vstupovalo do manželství více jak 50% žen, což lze přičítat představě tzv. tikotu biologických hodin²⁵, u mužů docházelo k takovému obratu až ve věku 35-39 let. Věkové hranice pro vstup do manželství a založení rodiny se výrazně posunují²⁶.

²⁵ Vstup do manželství je stále spojován s početím dítěte. Dle Tomáška přetrvává „představa biologických hodin, která se uplatňuje především ve vztahu k otázce, kdy je nejzazší vhodná věková mez pro narození dítěte, a bývá disproporčně vztahována k ženám“ [2007: 6].

²⁶ V porovnání s lety osmdesátými, kdy se v ČR sňatkový věk žen udržoval na úrovni 21,7 roku, mužů na úrovni 24,5 roku. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte zůstával na úrovni 22,4 roků [Fialová et al. 2000: 12].

Zdroj: ČSÚ

4.1 Domácnosti jednotlivců

Samostatné bydlení je tradičně spojováno se způsobem života *single* žen a mužů. Každá čtvrtá hospodařící domácnost v České republice je domácnost jednotlivce (27,8 %) ²⁷. Ve velké míře je to však způsobeno podstatným nárůstem počtu samostatně hospodařících jednotlivců v předdůchodovém a hlavně důchodovém věku ²⁸. Spadají sem i páry bydlící odděleně v jednočlenných domácnostech, část těchto domácností tvoří též rozvedení lidé ve středním věku, tj. 40-50 let. Nejsou sem zařazovány svobodné a rozvedené matky (na rozdíl od samostatně žijících otců), které žijí se svými dětmi či *singles* žijící u rodičů nebo s přáteli ve společných bytech. U samostatně žijících žen převažují ovdovělé starší ženy, u mužů svobodní a rozvedení v nižších věkových kategoriích [Radimská, Tomášek 2003]. Významnou roli hraje též

²⁷ Tento podíl se v jednotlivých krajích významněji neliší, pohybuje se v intervalu od 23,0 % ve Zlínském kraji do 29,3 % v Moravskoslezském kraji. V porovnání s ostatními kraji byl podíl hospodařících domácností jednotlivců výrazně vyšší v Praze, ve které se v roce 2010 přiblížil k 40 % všech hospodařících domácností v Praze [ČSÚ 2010, online].

²⁸ Osoby ve věku 55 let a více se podílely na celkovém přírůstku téměř z poloviny [ČSÚ 2010, online].

růst počtu domácností jednotlivců v mladém a středním produktivním věku²⁹. Enormní nárůst se projevil zejména ve věkové skupině 25-34 let [ČSÚ 2010, online].

Vývoj počtu osob v domácnostech jednotlivců mezi roky 1995 a 2010 podle věkových skupin a pohlaví

Věk osoby	1995			2010			Rozdíl 2010/1995			Index 2010/1995 * 100		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Celkem	670,3	192,1	478,2	1226,2	499,0	727,2	555,9	306,9	249,1	182,9	259,7	152,1
z toho:												
20-24 let	15,1	8,5	6,6	44,8	25,6	19,2	29,7	17,1	12,6	296,5	300,9	290,8
25-29 let	13,3	9,2	4,1	70,2	42,4	27,8	56,9	33,2	23,6	527,5	462,8	670,8
30-34 let	16,8	11,8	5,0	80,7	56,0	24,7	63,9	44,3	19,6	479,9	475,7	489,9
35-39 let	17,7	14,0	3,7	57,2	45,6	11,5	39,5	31,6	7,9	322,7	325,1	313,5
40-44 let	26,2	17,2	9,0	49,6	35,9	13,7	23,4	18,7	4,7	189,4	208,8	152,3
45-49 let	32,2	17,7	14,5	58,6	37,5	21,0	26,4	19,8	6,5	182,0	212,2	145,1
50-54 let	39,3	14,7	24,7	82,1	44,9	37,2	42,8	30,2	12,6	208,7	305,9	150,9
55-59 let	47,8	12,0	35,8	106,3	48,3	58,0	58,5	36,3	22,2	222,4	402,9	161,9
60-64 let	68,5	16,2	52,2	132,0	45,2	86,8	63,6	29,0	34,6	192,8	278,6	166,2
65+ let	392,2	70,5	321,8	541,6	116,2	425,4	149,4	45,8	103,6	138,1	165,0	132,2

Zdroj: ČSÚ - VŠPS

Vzestupný trend růstu celkového počtu domácností jednotlivců je způsoben nejen stárnutím populace či zvyšujícím se počtem rozvedených osob, ale i dalšími faktory. Podle Tomáška jistou roli může sehrávat i zvyk. Přestože by se mohlo zdát, že člověk s vlastním bydlením je lépe *připraven* a motivován zahájit trvalejší vztah, opak je někdy pravdou. Lidé žijící dlouhodobě sami, bez partnera/partnerky, totiž postupně mohou ztrácet schopnost partnerského soužití a přizpůsobení se jinému člověku, jak se ukázalo ve výpovědích některých z komunikačních partnerů účastnících se Tomáškovy výzkumu. Nezávislost ohledně bydlení „*paradoxně prodlužuje samostatné bydlení žen i mužů*“ [2005, online].

Souběžně se zcela samostatným bydlením se objevují i jiná uspořádání domácností *singles*. Jednu z nich představuje tzv. sdílené bydlení neboli bydlení studentů či mladších pracujících ve společné domácnosti. Tito spolubydlíci a přátelé mohou částečně kompenzovat chybějící vztahy a usnadňovat život *singles* [Tomášek 2006]. Tyto poznatky vzešly z britského výzkumu *The Young Adults and Shared Household Living Project* [Heath a Cleaver 2003 prostřednictvím Drotován, Bleha 2008: 11], jenž byl zaměřen na 25 domácností, které obývají a

²⁹ Tento růst je výsledkem nejen posunu ve věkové skladbě obyvatelstva, ale i změn v mezigeneračních vztazích, zvyšování hranice pro zakládání rodiny a celkového růstu počtu osob, které zvolily z různých důvodů tento způsob života (single domácnosti) [ČSÚ 2010, online].

sdílejí mladí lidé (studenti, kolegové nebo přátelé). Jak upozorňuje Drotován: „*tento výzkum se nejvíc přibližuje lifestylovému pohledu na singles³⁰, jak je prezentují populární seriály jako Přátelé nebo Sex ve městě*“ [2008: 11].

Stále častějším jevem je dlouhodobější bydlení u rodičů. Někteří mladí lidé odkládají manželství do pozdějšího věku a zůstávají doma až do svatby. Důvodem může být i finanční potíže plynoucí z nezaměstnanosti nebo prodělaného rozvodu. Svobodné matky jsou často nuceny zůstat doma u rodičů kvůli finanční podpoře a pomoci s dítětem [Lamanna, Riedmann, Riedmann 2006; Sussman, Steinmetz, Peterson 1999].

Možnost samostatného bydlení se tedy odvíjí převážně od finančních možností *singles*, přičemž ty, kteří nejsou schopni pronajmout si byt samostatně, statistiky vůbec neevidují. Jedná se o sdílené domácnosti vysokoškolských studentů a lidí na počátku profesní kariéry,

4.2 Singles podle vzdělání

V otázce ekonomického a společenského statusu jsou patrné genderové rozdíly. „*Svobodné ženy jsou většinou vzdělané a mají povolání s vyšším společenským statusem*“, zatímco „*svobodní muži³¹ se spíše pohybují ve spodní části a je pro ně složitě najít si partnerku s odpovídajícím nízkým statusem*“ [Uhde 2003: 19]. De Singly zjistil, „*že ženy (zvláště vysokoškolsky vzdělané) zdůrazňují hodnotu svého vzdělání častěji než muži*“ [1987b prostřednictvím Katrňák 2001: 235]. Očekávají tak, že jejich potenciální partner/partnerka bude mít podobnou vzdělanostní úroveň, jakou mají ony. Vzdělání má tak dvojznačný vliv: „*na jednu stranu funguje jako věno, tedy zvyšuje hodnotu ženy na sňatkovém trhu, na druhou stranu vzdělanější ženy mají vyšší nároky na své partnery a díky své nezávislosti pro ně manželství nepředstavuje takový přínos jako pro ženy s nižším vzdělanostním kapitálem*“ [Radimská, Tomášek 2003: 10].

Katrňák naopak upozorňuje na skutečnost, že vlivem tzv. sňatkové tísně³² „*během devadesátých let přibylo nejvíce svobodných mezi ženami a muži se základním vzděláním*“

³⁰ Této reprezentaci *singles* je věnována pátá kapitola.

³¹ Právě třeba nízký ekonomický status u mužů může souviset s neúspěchem na partnerském trhu.

³² Taková situace na sňatkovém trhu, kdy jsou počty mladých mužů a žen v nejčastějším sňatkovém trhu (partner je o 2-3 roky starší než partnerka) v české populaci v nepoměru. Obtížný výběr partnera nastal v průběhu devadesátých let z doby populačního nárůstu v sedmdesátých letech. Ženy narozené v první polovině 70. let se v první polovině 90. let sháněly po potenciálním starším partnerovi, kteří však nepocházejí ze stejné populační vlny, protože jsou starší – tím pádem je jich méně, ne na všechny ženy se dostane a ocitnou se v sňatkové tísní. Situace se obrátí

[Katrňák 2001: 227]. U žen byl tento stav způsoben skutečností, že nemohly vzhledem ke své věkové kategorii najít vhodného partnera (který by měl být podle očekávání založených na předešlých statistikách starší). Podle Katrňáka, s ohledem na data z 90. let, v případě, že žena nezískala vyšší než základní vzdělání, považovala za způsob jak dosáhnout sociálního vzestupu sňatek [2001: 233].

Tento přístup, tedy konkrétně představa partnerského trhu, kde muži nabízejí sociální status a ekonomický příjem a ženy mládí a fyzickou krásu, a kde jsou pro ženy přitažlivější muži starší a naopak pro muže ženy mladší, se zdá být pro současnou situaci ve společnosti poněkud zastaralý [Katrňák 2001: 229]. Problematizují jej např., a to už i pro 90. léta, výsledky sociologického šetření *Mladá generace*, provedeného v roce 1997, který mimo jiné přináší informace o představách mladých lidí o životním partnerovi/partnerce. Podle názorů žen i mužů už tehdy šlo především o povahové vlastnosti, kdy mezi nejdůležitější řadili „*dobrý vztah k dětem, zodpovědnost a poctivost, smysl pro rodinný život a tolerantnost*“ [Fialová et al. 2000: 101].

Požadavky, které ženy a muži očekávají od vztahu a od budoucích partnerů/partnerek se v čase mění. I když statisticky starší partneři dlouhodobě převažují, není již zcela jednoznačným pravidlem, že se ženy vdávají za starší muže, ani to, že mají nižší vzdělání či příjem. Ve společnosti se stává běžným například vztah muže se starší ženou, a ještě běžnější situací, danou realitou běžného života, kdy žena pobírá vyšší plat než on. Povaha a vzhled partnerských vztahů takto získávají na variabilitě.

v druhé polovině 90. let, kdy se muži z první poloviny 70. let shánějí po mladších nevěstách, ovšem není jich dostatek – dostávají se tak sami do sňatkové tísně a část z nich zůstává svobodná [Katrňák 2001].

5. Mediální a marketingová prezentace *nesezdaných*

5.1 Vliv médií a (stereo)typizace *singles*

„Masová média³³ jsou často považována za pouhou zábavu a jejich vliv na život většiny lidí bývá vnímán jako vcelku okrajový. Tyto názory však nepostihují celou pravdu, neboť masová média ovlivňují i mnohé jiné formy našeho sociálního chování.“ [Giddens 1999: 360]

V dnešní době si lze těžko představit člověka, který by se dokázal ubránit každodennímu tlaku médií. Zásadní dopad masmédií na soudobou společnost je rozsáhle registrován v odborné literatuře (např. Jirák a Köpplová 2003). Média *„ovlivňují chování, postoje či názory jedinců“* a *„mohou rozšiřovat obzory poznání, vzdělávat, pomáhat v politickém i spotřebitelském rozhodování, ovlivňovat životní styl (a tím i zdraví)“*. Zároveň však dovedou *„děsit, vyvolávat napětí, navádět ke společensky nežádoucímu jednání či uvádět v omyl“* [Jirák, Köpplová 2003: 151]. Hromadné sdělovací prostředky představují zdroj ovlivňování veřejného mínění, a současně specifickou společenskou instituci, která napříč světem dodává vše od zpráv až po zábavu [Jirák, Köpplová 2003]. Právě proto, že média předkládají obraz světa představ, sociálních norem a hodnot příznačných pro moderní společnost, je jim přisuzovaná značná moc. Vzhledem ke skutečnosti, že jsou schopny *uvádět v omyl*, mohou mít jejich obsahy velký dopad jak na příjemce, tak na samotné aktéry mediálních sdělení.

V každém z mediálních produktů³⁴ totiž existují převažující reprezentace lidí. Výraz reprezentace se v souvislosti s mediálními produkty a jejich obsahy a významy používá v různých významech. V této části práce je užíván ve smyslu tzv. reprezentativnosti (typizace) – neboli je věnována pozornost, *„do jaké míry jsou osoby použité v mediovaném sdělení charakteristické pro určité sociální skupiny“* [Burton, Jirák 2001: 186]. Prostřednictvím toho, jak média reprezentují celé skupiny lidí určitým způsobem, vytváří určité *reprezentativní* obrazy či popisy. Tyto *„zakořeněné a médii sdílené stereotypy jsou zdrojem informací o společnosti, v níž média působí“* [Burton, Jirák 2001: 186-187].

³³ Hromadné sdělovací prostředky, např. televize, videohry, noviny, časopisy, filmy, reklama, videa, internet [Giddens 1999: 360].

³⁴ Mediální produkty jsou *„různé projevy mediální komunikace jako zprávy, komentáře, noviny, webové stránky, poradny, horoskopy, písničky, diskuse s politiky či soutěže, inscenace, seriály a hrané nebo dokumentární filmy“* [Jirák, Köpplová 2003: 247].

Mediální sdělení o *singles* se vyvíjejí v čase a směřují k ustálenější a stereotypičtější prezentaci této skupiny. V 70. letech, kdy se v médiích prosadila image *singles* jako akceptovatelného životního stylu s charakteristickými znaky určité exkluzivity, začala vznikat velice pozitivní veřejná image *singles*. Byli zobrazováni jako mladí a atraktivní lidé, kteří milují život a zábavu [Campbell 2002].

Jak s určitou nadsázkou poznamenává Tomášek, „*je těžké si v současném mediálním prostoru nepovšimnout houfů poněkud rozpačitých postav, které už i v češtině označujeme jako singles. Americké televizní seriály s pevnou pozicí na českých obrazovkách (Sex ve městě, Přátelé, Mc Bealová) prezentují život singles humorně. Přestože se „českému publiku mohou zdát zápletky poněkud teenegerovské, i žertovná podoba mediální reprezentace poukazuje na závažné změny současné společnosti“* [Tomášek 2006: 225].

Tedy obraz mladých, krásných, úspěšných a finančně zajištěných žen a mužů, kteří si záměrně zvolili život *singles*, převažuje a implikuje odmítání manželství a rodiny a postavení místo nich na vrchol vlastních hodnot kariéru a volný čas. To neplatí pro všechny *singles* – právě zde nacházíme signifikantní vývoj do začátku 70. let. „*Dalo by se říct, že tato charakteristika odpovídá tomu, co byla představa těch singles řekněme na začátku 70. let, kdy se tento koncept objevil ve Spojených státech“*, konstatuje Tomášek. *Singles* odpovídali představě „*extravagantní, exkluzivní kategorie dobře vydělávajících lidí, kteří si mohou dovolit žít sami a sledovat tento životní styl“*, zatímco dnes „*se tento fenomén dotýká podstatnější části populace a jde již o regulérní narůstající sociologickou kategorii* [Tomášek 2011, online]. V dlouhodobějším pohledu půlstoletí se takto od stigmatizační exkludované pozice³⁵ dostáváme k signifikantní skupině ve společnosti, která reprezentuje hlavní dynamický trend, co se týče bydlení, forem vztahů, profesního a osobního uplatnění.

Dnes představují *singles* opravdu mnohovrstevnatou a mnohem širší skupinu. Je to zřejmé ze samotného faktu jejich množství (ve věkové kategorii 20-35 let je více než třetina nesezdaných) a také tím, že jsou *singles* zastoupeny ve všech příjmových kategoriích. Do kategorie *singles* nespádají pouze lidé z velkých měst, patří sem také rozsáhlá skupina izolovaných lidí v tradičních vesnických komunitách. Této skutečnosti si například trefně všimá celovečerní film režisérky Eriky Hníkové s názvem *Nesvatbov*³⁶ z prostředí slovenské vesnice

³⁵ Jak zmiňuje Tomášek „*v padesátých letech byl život bez partnera/partnerky považován, ať již sociálními vědci nebo širokou veřejností, za deviantní životní styl a jeho aktéři a aktérky byli charakterizováni jako neatraktivní neurotici“* [2006: 88].

³⁶ Režisérka zachycuje ve svém snímku všemožné snahy starosty obce, dát dohromady třicátníky, kteří zbyli tzv. na ocet. Ke svému boji s třicátnickou samotou používá nejrůznější prostředky: nabízí ve vsi nemalou finanční odměnu

Zemplínske Hámre. I když se to nezdá, antropologičtěji laděný snímek sebou právě nese ve světě mediálních zjednodušujících snadno konzumovatelných stereotypů reálnější a analytičtější pohled na problém *singlovství*.³⁷ Kromě skupiny vysoce placených absolventů vysokých škol a zaměstnanců ve velkých městech - kteří jako jediní odpovídají stereotypu *singles* v médiích - je třeba mezi ně zahrnout i osoby se základním a středoškolským vzděláním v dělnických či jinak málo placených, spíše manuálních pracích či vysokoškoláky pracující v neziskovém nebo státním sektoru.

Následující kapitola pojednává o způsobu, jakým se mediální produkty podílejí na vytváření a udržování stereotypu *singles*, vycházejícím z exkluzivní představy o *singles* jako solventní trendy skupině à la stylem 70. let, kdy opravdu rozsáhle byla úzkou výjimečnou a exkluzivní skupinou.

5.2 Mediální prezentace *single* žen a mužů

Mediální prezentace *single* žen a mužů je často značně zjednodušující, jdoucí v linii se stereotypními představami o nesezdaných. „*Při zkoumání stereotypů v reprezentacích lze posuzovat média jako celek*“, jelikož obsahy a reprezentace lidí v jednotlivých médiích „*jsou si navzájem natolik blízké, že jsou pro příjemce srozumitelné napříč médii*“ [Burton, Jiráček 2001: 186]. Při posuzování reprezentací samostatně žijících žen a mužů v různých mediálních produktech lze dojít k obdobným závěrům.

Od sedmdesátých let přibývá na filmových plátnech i na televizních obrazovkách nespočet filmů a seriálů s nezadanými v hlavních rolích. Co se týče žánru, převládá komedie (u filmů především romantické komedie, u seriálů situační komedie). Komedie se řadí mezi žánry komerční produkce, které se vyznačují rozlišitelnými protagonisty, předvídatelnými zápletkami a dějovými liniemi podílejícími se na konstituování povědomí o existenci žánru. „*Povědomí o žánrovém vzorci pomáhá publiku orientovat se v ději a dopřává příjemců potěšení z pocitu, že se pohybují na známé půdě*“ [Burton, Jiráček 2001: 168]. Hlavním stavebním kamenem komerčního

za každé nově narozené dítě, nabádá místním rozhlasem k plození dětí a nakonec uspořádá seznamovací večírek pro nezavrabčené [Nesvatbov – Press kitt 2010].

³⁷ Marcel Tomášek [Nesvatbov – Press kitt 2010] charakterizuje záměr a podstatu této filmové antropologické sondy takto: „*Erika Hníková ve svém dokumentu odhaluje obraz těch, kteří z venkova neodešli a příliš velkou volbu nemají. Paradoxně ani ti ve městech s neomezenou volbou ani ti s tou omezenou na venkově nenalézají životního partnera. Snaha starosty pokoušejícího se postarat o demografický vývoj exponuje pitoreskní obraz našeho změněného současného světa*“.

žánru je všeobecné zjednodušování, srozumitelnost a neustálé opakování jeho základních prvků. Opakují a posilují se však i významy sdělení a stávají se *přirozenými* [Burton, Jiráček 2001: 173]. Předkládání podobných obsahů a bezpečné plnění očekávání diváků zvyšuje pravděpodobnost, že bude film komerčně úspěšný. Pokud by se naopak televizní producenti a filmoví tvůrci rozhodli jít proti *hlavnímu proudu*, znamenalo by to ztrátu diváků, a tím i ztrátu peněz. Dochází tak k opakování a opisování zažitých stereotypů a tím k jejich následnému potvrzování.

Starší televizní seriály jako *Přátelé*, *Sex ve městě*³⁸, *Ally McBealová* i seriály ze současnosti, např. *Jak jsem potkal vaši matku* a filmy *Deník Bridget Jonesové* či *Prostě sexy* zobrazují *singles* právě v tomto *mainstreamovém* světle, tedy výhradně jako mladé, krásné, finančně nezávislé samostatně žijící ženy a muže, dbající o svůj vzhled a image užívající si života a zábavu a trávící téměř veškerý svůj volný čas ve společnosti známých a přátel. Tyto seriály „ovlivňují pohled společnosti na nezadané i postoje jich samotných“, upozorňuje Tomášek [prostřednictvím Blažková 2005]. Presentace způsobu života *singles* formou zábavy zvyšuje jejich oblibu a dostávají se do povědomí širšího spektra diváků. Dle Vysekalové navíc „patří humor z psychologického hlediska k emocionálním apelům, které navozují a aktivují určitý citový stav“ [2011: 132]. Vyvolává v lidech především příjemné pocity a dobrou náladu a je pak tedy snadnější podlehnout tomu, co je médií podsouváno.

Být single je prezentováno jako velice populární a trendy způsob života. Na internetu se objevuje velké množství článků předkládajících totožnou stereotypní prezentaci nesezdaných jako u filmů a TV seriálů. „V prostředí internetu se nacházejí ekvivalenty všech médií, jak je známe doposud od deníků, přes časopisy po rozhlasové a televizní vysílání“ [Jiráček, Köpplová 2003: 197]. *Singles* jsou vděčným tématem běžných periodik a jejich společenských rubrik či příloh. Titulky se nesou zpravidla v podobném pozitivním duchu (např. *Šťěstí přeje osamělým* [Eckhardtová, Čápková 2000, online], *Žiju single a jinak nechci!* [Proženy.cz, online], *Single život – koho baví?* [Žena.centrum.cz, online], *Žiju single. A baví mě to!* [Poncarová 2009] nebo *Singles – proč jsou někteří lidé raději bez partnera* [Mlčoch 2008, online]).

Evokují představu *singlovství* jako víceméně svobodné a záměrné volby neboli člověk žije sám, protože si to tak přeje a vyhovuje mu to. Podíváme-li se na články jako takové, najdeme opakující se popis *singles* v *médiích*. Překládají nám vizi pohodlného a bezstarostného

³⁸ U seriálu *Sex ve městě* je příběh zároveň podepřen jakousi mytickou ekonomikou. Jinak si nelze vysvětlit, jak by si hlavní hrdinka – s platem autorky článků bulvárních novin – mohla dovolit nakupovat luxusní značkové oblečení a boty či stravovat se výhradně v restauracích. Např. i tento rozpor ukazuje jistou účelovost prezentace stereotypu *singles* v *médiích*.

života *singles* a zůstat *single* se tak zdá být vlastně velice populární a trendy životní styl krásných a úspěšných jedinců.

Singles bývají v mediích spojována se současností a představují pro ně atraktivní zdroj témat. Prezентují je jako fenomén dnešní doby. Zdánlivě se v nich potvrzuje, že „*současná populární představa asociuje singles se záměrnou a poměrně sofistikovanou motivací vážící se s promyšlenou a cílevědomou volbou životního stylu*“. Ovšem co v mediálním diskurzu zpravidla s nepříliš často zastoupenými, slovy Tomáška a Radimské „*singles z nouze, tedy nedobrovolně samotnými, ať se již jedná o společensky a ekonomicky marginalizované jedince, nebo především „oběti“ konzumní společnosti, které ačkoli si přejí partnera, ve shonu a nastavených podmínkách každodenního života nejsou schopni přání realizovat*“ [2003: 11]?

Lze v tomto ohledu najít nějaká pozitiva na stereotypizované prezentaci *singles* v mediích. Přestože jde o stereotypní vyobrazení *singles*, na konci dne tento stereotypní obraz může lidem, odkládajícím či odmítajícím manželství, napomoci činit tak s menšími pocity viny, větší podporou okolí a menším tlakem ze strany rodiny.

Poněkud odlišným způsobem je problematika *singles* prezentována dokumentárními filmy. S tím jak, ze své podstaty by měly dokumentární filmy zprostředkovávat skutečnost, snímat realitu – měly by být tedy zdrojem adekvátnějších informací než obvyklé mediální a marketingové obsahy. Příkladem v českém prostředí natáčeného televizního dokumentu jsou *Singles* (2008) režisérky a scénáristky Adély Sirotkové, ve kterém jsou prezentovány názory a postoje k *solitérnímu* způsobu života prostřednictvím výpovědí samotných *single* žen a mužů. Je-li pozornost soustředěna na tento dokument podrobněji, lze se jeho prostřednictvím seznámit s celkem pěti nesezdanými jedinci ve věku mezi 24 – 35 lety³⁹ [Singles ČT 2008, online]. Jak se ukazuje v tomto dokumentu, lidé dnes daleko více reflektují a přemýšlejí, jak mají žít a jak zajistit, aby se měli co nejlépe. Uvědomují si, jaké cesty se jim otevřely a neváhají jich využít. Aktéři v dokumentu volně cestují, realizují se v zaměstnání, pěstují blízké vztahy s přáteli, věnují se svým koníčkům a zálibám. Úplně sami většinou nejsou a často participují na určitém druhu vztahu, třebaže i krátkodobějším.

Přestože se lidé v tomto dokumentu subjektivně zařazují mezi *singles*, nelze je spojit jednoznačně se stereotypní mediální představou *singles* jako veleúspěšných lidí s velkým platem

³⁹ Matuš (24 let) – produktový manažer; Vladimír (32 let) – dramaturg a umělecký ředitel Činoherního studia v Ústí nad Labem; Kateřina (29 let) – studentka oboru Dějin umění na Katolické teologické fakultě v Praze; Marek (25 let) – student oboru Sociální a masové komunikace na Univerzitě Jana Ámose Komenského; Vendula (25 let) – absolventka Literární akademie Josefa Škvoreckého, nyní produkční na volné noze [Singles ČT 2008, online].

a užívajících si z toho plynoucí blahobyt, tedy zaměřených především na materiální a konzumní hodnoty. V úplnosti téměř u všech aktérů vystupujících v tomto dokumentu lze indikovat jako primární zaměření na veřejný prospěch a tvůrčí seberealizaci přispívající veřejnému prospěchu. Většina z vystupujících *singles* očekává, že v určitém časovém horizontu by chtěli navázat dlouhodobější vztah.

5.3 Marketing pro *singles*

„V současnosti se v západních zemích o fenoménu singles hovoří doslova jako o alternativním životním stylu, který je podporován i stále se rozšiřující nabídkou trhu a služeb.“ [Drotován a Bleha (2008) prostřednictvím Očenášková 2011: 1]

Na rostoucí počet samostatně žijících žen a mužů začal reagovat i český trh rostoucí nabídkou „nových“ produktů a služeb pro *singles*. Marketingové komunikace⁴⁰ zaměřené na spotřebitelský segment *singles* však neodpovídají reálnému stavu a zprostředkovávají o nich zkreslenou představu. Je to dáno především tím, že *„mylně využívají jako komunikační nástroje především TV spotů, ve kterých mladí a úspěšní jedinci vystupují a předkládají prestižní produkty a modely chování“* [Vysekalová 2011: 265]. Nové produkty pro *singles* a marketingové prezentace, prostřednictvím kterých jsou tyto produkty propagovány, vedou opět k vytváření a udržování *singlovského* stereotypu bohatých a úspěšných jedinců, kteří si mohou dovolit utrácet obrovské částky za živobytí a svůj volný čas. Lze tedy předpokládat, že *„obvyklá představa singles může být do jisté míry výsledkem uplatňování strategií určených k managementu a konfrontaci stigmatu (vážícího se dříve k singles)“*, a to především *„prostřednictvím jejich sebe prezentace jako úspěšně svůj život naplňujících jedinců“* [Tomášek 2006: 88]. I v České republice jsou už dnes k dispozici speciální bytové jednotky pro jednotlivce, spotřebiče a nábytek malých rozměrů, mražená jednorčcová jídla, kulturní programy pro

⁴⁰ Marketingovou komunikaci lze definovat jako *„každou formu komunikace, kterou používá organizace k informování, přesvědčování nebo ovlivňování dnešních nebo budoucích (potenciálních) zákazníků“*. Hlavní charakteristikou komunikace je *„zprostředkování informací a jejich obsahového významu s cílem usměrňování mínění, postojů, očekávání a chování spotřebitelů v souladu se specifickými cíli firmy“* [Hesková, Štárchoň 2009: 51].

nezadané v barech a kavárnách či zájmové kurzy. Na nezadaných ženách a mužích profitují především seznamovací agentury, které pro ně pořádají nejrůznější akce.

Z důvodu přibývání jednočlenných domácností v České republice, začínají developeři a realitní kanceláře poskytovat speciální byty pro *singles*. Lákají klienty na malé atypické prostory a design, dětské a úložné prostory nechávají stranou.

Obchody nabízejí produkty zahraničních výrobců, které mohou být *singles* využívány – kompaktní spotřebiče malých rozměrů, mini myčky nádobí, pračky, vysavače, dvouplotýnkové varné desky, kuchyně, jednotlivé talíře a ložní prádlo nebo speciální postele pro jednoho.

Na rostoucí podíl *singles* v české populaci reagují také cestovní agentury pořádající seznamovací zájezdy a pobyty pro nezadané. Cestovní kancelář Singletour je svou nabídkou zaměřena právě na *singles* [CK Singletour, online]: „*Nemáte s kým jet na dovolenou? Tak právě pro vás jsou určeny naše pobyty pro nezadané, single pobyty či pobyty pro jednotlivce, a to buď víkendové nebo vícedenní v tuzemsku či zahraničí.*“ Tyto pobyty navíc skýtají možnost seznámení neboli „*akce jsou určeny těm, kterým může chybět společnost, a mají omezené možnosti v poznání nových lidí*“.

Možnost poznat nové lidi a navázat bližší vztah umožňuje speciální společenská akce zvaná *speed dating* neboli rychlé rande. Na internetových stránkách smart-dating.cz je vysvětlováno, jak takové *rychlorande* funguje: „*Jeden večer - dvanáct mužů a dvanáct žen, kteří se navzájem neznají. S každým máš pět minut konverzace. Vznikne jiskření a sympatie? – vyměníme vám na sebe kontakt. Další seznamování, přátelství či láska... to je již na tobě!*“ [Smart-dating.cz, online].

Pro osoby, které hledají partnera/partnerku se stejnými koníčky a zájmy se pořádají seznamovací kurzy výlučně pro *singles* – kurzy taneční, jazykové, kulinářské, školy vaření pro nezadané. Kromě těchto zájmově zaměřených programů existují také klasické seznamovací kurzy a partnerské kurzy s radami, jak si najít vhodného partnera.

Lifestylové časopisy a magazíny vydávají speciální rubriky a na pultech knihkupectví se prodávají svépomocné knihy, které paradoxně na jednu stranu vyzdvihují výhody *single* života a hlásají: *užívejte si své svobody a nezávislosti*, na druhou stranu poskytují množství rad, jak najít svou spřízněnou duši, aby člověk nezůstal na světě sám.

Závěr

Česká sociologie rodiny se *singles* příliš nezabývá a v otázce partnerských vztahů se ještě rozsáhle omezuje spíše na prosté rozlišování mezi sezdánými a nesezdánými (případně kohabitujícími) jedinci. Neregistruje tedy rostoucí skupinu lidí s nevyhraněnými partnerskými vztahy, jež je nazývána *singles*. Důsledkem ekonomicko-politické transformace po roce 1989 došlo v české společnosti k pluralizaci v soukromé sféře a tím ke vzniku rozmanitých životních stylů a alternativních forem k tradičním partnerským vztahům, které však stále zůstávají sociologickou obcí téměř nepostřehnuty. Stejně tak existující definice a typologie mylně přistupují k *singles* jako k osobám bez jakéhokoliv vztahu.

Víceméně jedinou představu, kterou tak může společnost o *singles* získat, jí předkládají média. Jejich zjednodušená reprezentace *singles*, jakožto výhradně bohatých a úspěšných jedinců zaujímajících jednoznačně odmítavý postoj k partnerským vztahům a manželství, je však velice sporná a neodpovídá sociální realitě. Mediální a marketingová prezentace vytváří uměle askribovanou skupinu zaměřenou především na materiální a konzumní hodnoty, která si záměrně volí životní styl *singles*. *Singles* ve skutečnosti nejsou jen ti věčně usměvaví a šťastní lidé v hezkých domech a drahých autech. Jedná se o mnohovrstevnatou nekoherentní skupinu, jež zahrnuje také jedince žijící na vesnicích, s nejvyšším dosaženým základním či středoškolským vzděláním, zaměstnané v málo placených dělnických a manuálních profesích nebo i vysokoškolsky vzdělané lidi, ale s nízkým platem vzhledem k profesnímu uplatnění v neziskovém sektoru. Současně se nepotvrzuje, že lidé jsou *singles* záměrně nebo že mají větší sklon zůstat sami bez partnera/partnerky. Mnohdy totiž nejsou tak úplně sami a svým jednáním se pouze přizpůsobují změněné situaci v oblasti tradičních partnerských vztahů. Někteří jsou se svým *single* stavem spokojeni, jiní partnera/partnerku soustavně, ač neúspěšně, hledají. V konečném důsledku však neexistuje žádný typický *singles* z médií - každý má svůj příběh, který jej odlišuje od ostatních.

Seznam odborné literatury a zdrojů

- Beck, Ulrich. 2004. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Burton, Graeme, Jan Jiráček. 2001. *Úvod do studia médií*. Praha: Barriester & Principal.
- Campbell, Lori D. 2002. *Singles/Never Married Persons – Social And Historical Context Of Singlehood*. [online]. In: International Encyclopedia of Marriage and Family Relationships, New York: Macmillan Reference USA. [cit. 22. března 2012]. Dostupné z: <http://family.jrank.org/pages/1582/Singles-Never-Married-Persons-Social-Historical-Context-Singlehood.html>
- Český statistický úřad. 2010. *Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu*. [online]. [cit. 18. dubna 2012]. Dostupné z: [http://m.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE649/\\$File/141711k1.pdf](http://m.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE649/$File/141711k1.pdf)
- Český statistický úřad. 2010. *Rychle roste počet domácností jednotlivců*. [online]. [cit. 2. května 2012]. Dostupné z: <http://czso.cz/csu/csu.nsf/ainformace/78E200316A95>
- Český statistický úřad. 2012. *Počet obyvatel vzrostl, změnila se jejich struktura*. [online]. [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/7D002A581B/\\$File/1804120106_09.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/7D002A581B/$File/1804120106_09.pdf)
- Drotován, Michal, Branislav Bleha. 2008. *Analýza fenoménu singles v Evropě a na Slovensku*. Bratislava: Sociológia (40): s. 62-81
- Fialová, Ludmila, Dana Hamplová, Milan Kučera, Simona Vymětalová. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Český Těšín: FINIDR.
- Giddens, Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Giddens, Anthony. 2000. *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hajnal, John. 1983. *Two kinds of pre-industrial household formation systém*. In: R. Wall (vyd.) *Family forms in historic Europe*, Cambridge, s. 65-104.
- Hartl, Pavel, Helena Hartlová. 2009. *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Heath, Sue, Elizabeth Cleaver. 2003. *Young, Free and Single? Twenty-something and Household Change*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hertel, Janine, Astrid Schütz et al. 2005. *Social Perception of Single People*.
- Hertel, Janine, Astrid Schütz, Bella M. DePaulo, Wendy L. Morris and Tanja S. Stucke. 2007. *She's single, so what? How are singles perceived compared with people who are married*. [online]. In: *Journal of Family Research*, 19, s. 139-158. [cit. 17. února 2012]. Dostupné z:

<http://www.zeitschrift-fuer-familienforschung.de/pdf/2007-2-schuetz.pdf>

Hesková, Marie, Peter Štarchoň. 2009. *Marketingová komunikace a moderní trendy v marketingu*. Praha: Nakladatelství Oeconomica

Horský, Jan, Markéta Seligová. 1996. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidových noví.

Jandourek, Jan. 2009. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.

Jiráček, Jan, Barbara Köpplová. 2003. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál.

Katrnák, Tomáš. 2001. *Strukturální příčiny sňatečnosti a nárůstu svobodných v devadesátých letech v České republice*. In: Sociologický časopis 37 (2), s. 225-239.

Lamanna, Marry Ann, Agnes Czerwinski Riedmann, Agnes Riedmann. 2006. *Marriages and Families: Making Choices in a Diverse Society*. Cengage Learning.

Mucha, Ivan. 2001. *Texty ze sociologie*. Praha: Tiskárna a vydavatelství 999.

Očenášková, Veronika. 2011. *Aspekty životní spokojenosti singles a jejich ověření na škalách*. [online]. [cit. 2. února 2012]. Dostupné z: http://www.vmonline.cz/upload/soubory/ocenaskova_singles_and_vmonline.pdf

Rabušic, Ladislav. 2001. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Radimská, Radka. 2003. *Moc a individuální zájmy v partnerských vztazích*. Gender, rovné příležitosti, výzkum 3-4:4-5.

Radimská, Radka, Marcel Tomášek. 2003. *Singles – nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 1-2, s. 9-11

Renzetti, Claire M., Daniel J. Curran. 2005. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Rychtaříková, Jitka, Simona Pikálková, Dana Hamplová. 2001. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Simon, Barbara L. 1987. *Never Married Women*. Philadelphia: Temple University Press.

Singly, Francois de. 1987b. *Théorie critique de l'homogamie*. L'Année Sociologique 37, s. 181-205.

Singly, Francois de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.

Stanton, Glen T. 1997. *Why Marriage Matters – Reasons to Believe in Marriage*. In: Postmodern Society, Colorado Springs: Pinon Press.

Stein, Peter J. 1975. *Singlehood: An alternative to marriage*. The Family Coordinator (24), s. 489-503.

Sussman, Marvin B., Suzanne K. Steinmetz, Gary W. Peterson. 1999. *Handbook of Marriage and the Family*. Springer.

Tomášek, Marcel. 2003. *Singles ve světle měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu*. In: Petr Mareš, Tomáš Potočný (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal. s. 225-232.

Tomášek, Marcel. 2003. *Singles v České republice – o aktuálně probíhajícím výzkumu*. Gender, rovné příležitosti, výzkum 3-4. s. 5-7.

Tomášek, Marcel. 2004. *Sami ale ne úplně: nové vztahy - vznik alternativních forem k tradičním vztahům v ČR*. Gender, rovné příležitosti, výzkum 4, s. 16 -19.

Tomášek, Marcel. 2005. *Singles*. [online]. [cit. 5. ledna 2012]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=054&clanek=040504>

Tomášek, Marcel. 2006. *Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice*. Sociologický časopis 42 (1), s. 81 – 106.

Tomášek, Marcel. 2007. *Naše blízké vztahy a společenské demokratizační změny. K novému chápání zdrojů integrace a reprodukce společnosti po roce 1989*. Gender, rovné příležitosti, výzkum 8 (2), s. 1-6.

Tomášek, Marcel. 2007. *Konec tradiční rodiny? Od tradiční rodiny k singles a zpět k jiným vztahům*. [online]. Socioweb. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=290&lst=106>

Tomášek, Marcel. 2007. *Proč bydlíme sami. Psychologie dnes*. Praha: Portál. s. 30-32.

Tomášek, Marcel. 2011. *Rozhovor*. [online]. In: Třetí dimenze. Český rozhlas Leonardo, 10. ledna 2011. Dostupné z: http://zpravy.rozhlas.cz/leonardo/dimenze/_zprava/fenomen-singles--832809

Tuček, Milan a kol. 1998. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Uhde, Zuzana. 2003. *Sociologie rodiny – sociologie genderu – sociologie výzkumu*. Gender, rovné příležitosti, výzkum (1-2), s. 15-19.

Utasi, Ágnes. 2003. *Independent, never married people in their thirties: remaining single*. [online]. In: Demográfia, special edition 46. [cit. 17. března 2012]. Dostupné z: http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Dem_angol/2003/Utasi.pdf

van de Kaa, Dirk J. 1987. *Europe's Second demographic transition*. Population Bulletin 42, 1, 1-59.

Vysekalová, Jitka a kol. 2011. *Chování zákazníka: Jak odkrýt tajemství „černé skříňky“*. Praha: Grada Publishing a.s.

Seznam pramenů

- Blažková, Marika. 2005. *Počestný svazek manželství versus singles aneb Konec na pokračování*. [online]. [cit. 15. dubna 2012] Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/prurezovatemataramcovychvzdelavacichprogramu/medialnivychova/metodickeastudijnimaterialy/tradicevsmodernitaorolitradicnihoritualnihomytickehovteleviznichnaracich/14829.aspx>
- Bydlení pro singles*. [online]. [cit. 12. května 2012]. Dostupné z: <http://file.mf.cz/222/2-special-E15-0106.pdf>
- CK Singletour – dovolená pro nezadané*. [online]. [cit. 22. května 2012]. Dostupné z: <http://www.singletour.cz/o-nas>
- Eckhardtová, D., H. Čápková. 2000. *Šťěstí přeje osamělým*. [online]. Respekt (37), s. 13. [cit. 14. dubna 2012]. Dostupné z: www.zsv.chytrak.cz/otazky/10/clanky/Fenomen_singles.doc
- Hníková, Erika. 2010. *Nesvatbov*. Press kitt [online]. [cit. 5. května 2012]. Dostupné z: www.nesvatbov.cz/Press_Kit_Nesvatbov_26102010.doc
- Mlčoch, Zbyněk. 2008. *Singles – proč jsou někteří lidé raději sami bez partnera*. [online]. [cit. 21. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.zbynekmlcoch.cz/informace/vztahy/singles-seznamovani-svadeni/singles-proc-jsou-nekteri-lide-radeji-sami-bez-partnera>
- Paloncyová, Jana. 2003. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*. [online]. [cit. 17. května 2012]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/palon.pdf>
- Poncarová, Jana. 2009. *Žiju single. A baví mě to*. [online]. [cit. 20. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.vitalia.cz/clanky/ziju-single-a-bavi-me-to/>
- Proženy.cz. 2011. *Žiju single a jinak nechci!* [online]. [cit. 22. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.prozeny.cz/magazin/sex-a-vztahy/laska-a-vztahy/30583-ziju-single-a-jinak-nechci>
- Sirotková, Adéla. 2008. *Singles*. [online]. Česká televize, 4. listopadu 2008. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169620929-singles/>
- Smart speed dating*. [online]. [cit. 23. května 2012]. Dostupné z: <http://www.smart-dating.cz/jak-to-funguje/>
- Žena.centrum.cz. 2007. *Single život – koho baví?* [online]. [cit. 20. dubna 2012]. Dostupné z: http://zena.centrum.cz/clanek.phtml?old_url=zena/sex-a-vztahy/2007/4/25/clanky/single-zivot-koho-bavi/

Seznam příloh

Seznam grafů

Graf 1. Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu k 31. 12. 2010

Seznam tabulek

Tabulka 1. Vývoj počtu osob v domácnostech jednotlivců mezi roky 1995 a 2010 podle věkových skupin a pohlaví